

האוניברסיטה העברית בירושלים
הפקולטה למדעי החברה
בית הספר למדיניות וממשל על שם פדרמן

פחד ושנאה בפוליטיקה- רגשות וזהות פוליטית בהאשמה.

חיבור לשם קבלת תואר מוסמך

מנחים: ד"ר רענן סוליציאנו- קיינן, ד"ר עירן הלפרין.

מוגש על ידי: מיכל שטרנברג 039342621

דצמבר 2012

ירושלים

2	רשימת טבלאות
3	מבוא
4	סקירת ספרות
5	אשמה וייחוסה
6	מוטיבציות אישיות בייחוס אשמה
7	ייחוס אשמה פרסונלי
9	זהות פוליטית
9	הטיה מפלגתית Partisan bias
12	אות פוליטי Political Cue
13	רגשות
13	מעורבות רגשות בתהליך הפוליטי
16	פחד ושנאה בפוליטיקה
18	רגשות וייחוס אשמה
20	מבנה הידע והשערות
23	שיטת המחקר
23	עוצמת רגש- משתנה בלתי תלוי
28	זהות פוליטית באמצעות אותות פוליטיים- משתנה בלתי תלוי
29	ייחוס אשמה- משתנה תלוי
30	משתני בקרה
30	מגבלות המחקר
32	תוצאות המחקר :
32	זהות פוליטית בייחוס אשמה
35	זהות פוליטית ורגשות בייחוס אשמה
40	דיון
40	זהות פוליטית והאשמה
41	זהות פוליטית ורגשות בייחוס אשמה
44	סיכום
47	ביבליוגרפיה
50	נספח 1 : כתבה מ ynet שהוצגה בשאלון לכל המשתתפים
51	נספח 2 : השאלון

רשימת טבלאות

מס'	שם	עמוד
1	התמונות המשתתפות בפיילוט המקדים והתגובה הרגשית המדווחת לכל אחת מהן בממוצע	25
2	תגובה רגשית לתמונות בפיילוט מקדים	27
3	מיפוי הטיה פוליטית	33
4	האשמה בחלוקה לפי חשיפה לאות פוליטי	34
5	מצביעי ליכוד מייחסים אשמה לנתניהו בחשיפה לתמונות קשות ורכות	36
6	השפעת הזהות הפוליטית (הצבעה לליכוד) על ייחוס אשמה לנתניהו בחשיפה לתמונות קשות ורכות ואות פוליטי, ובלי אות פוליטי	37
	תרשים 1 : מדידת הטיה פוליטית בהאשמה בתנאי ניסוי	38

"משבר המשילות הוא ביטוי לתהליך ממושך של שחיקה באמון הציבור בכל האמור במוסדות פוליטיים ובהסדרים מוסדיים, המלווה בתחושה כי אלה אינם מספקים עוד מענה הולם לצרכיו ולציפיותיו. כאשר הפער בין הציפיות למציאות הפוליטית והשלטונית מתרחב, הוא לובש צורה של משבר משילות" (לבנדר וקליין 2002, בתוך רובינשטיין ווולפסון 2012 : 71)

רובנשטיין וולפסון בספרם "באין ממשלה", קובעים כי ישראל שרויה במשבר משילות ומייחסים מקום נרחב לשחיקה באמון הציבור לנבחריה, באופן המביא להידרדרות יכולת הממשלה לעשות את עבודתה. עבודה זו מבקשת להעמיק את הידע המתגבש בעולם המחקר באשר למערכת היחסים העדינה והקריטית הזו שבין הבוחר לנבחר הציבור.

המחקר מתבונן בדפוסי האשמה וייחוסה, במעורבות רגשות וזהות פוליטית, באמצעות התמקדות במקרה אסון השרפה בכרמל ותוצאותיה, כמקרה בוחן. מחקרים רבים עוסקים בכוחה של הזהות הפוליטית – השתייכותו הפוליטית של אדם והשפעתה על דרכי המחשבה שלו, ומחקרים רבים עוסקים במקומן של רגשות, ועוררות רגשית בעולם הפוליטי, אולם, במחקר זה בחנו את השפעתם של שני הגורמים גם יחד.

מתודולוגיית המחקר התבססה על ניסוי הכולל כ-400 אנשים שנשאלו על אסון השרפה בכרמל שהתרחש בסוף שנת 2010. המשתתפים, שחולקו לארבע קבוצות בצורה רנדומלית, התבקשו ליחס אשמה לדמויות ציבוריות, כאשר חלקם נחשפו ל"תמונות קשות" ומעוררות רגש, חלקם נחשפו לאות פוליטי המעורר חשיבה מוטה מפלגתית, וחלק מהמשתתפים נחשפו לשניהם.

תוצאות המחקר תראינה מגמה לפיה לרגש השפעה ממתנת על ההטיה הפוליטית, אך לאות הפוליטי כוח גדול יותר והוא מחזק מחדש את ההטיה הפוליטית. המסקנה מהמחקר היא, שעוררות רגשית הנה בעלת השפעה רבה על תהליך ייחוס האשמה, אך נראה שלזהות פוליטית השפעה רבה יותר.

"אחריות הינה לב ליבה של הדמוקרטיה הייצוגית" (Rudolph, 2006: 99). ייחוס אחריות ואחריותיות (Accountability) הינם כלים מרכזיים בידי של הציבור בכדי להבין תהליכים ותכניות מדיניות, בכדי לעצב את דעותיהם והעדפותיהם הפוליטיות, ובכדי להעביר ביקורת ובמידת מה "לשלוט" בנבחריו. אם כך, אין זו הפתעה, כי מפלגות ופוליטיקאים מנסים להשפיע על ייחוס אשמה ציבורי באמצעות אסטרטגיות פוליטיות והימנעות מאשמה (Blame Avoidance) (Rudolph, 2006). ישנה כתיבה ענפה העוסקת בייחוס אשמה ובהשלכותיו על תפיסות של נבחרים, בכל הדרגות, ועל תכניות מדיניות (לדוגמה: Iyengar, 1989, Stein, 1990, Rudolph, 2003).

אולם, חשוב בשלב מוקדם זה להבדיל בין המושג 'אחריות' והמושג 'אשמה' מאחר והם קשורים עמוקות אחד לשני ועם זאת שונים מהותית זה מזה. הראשון מתייחס למצבים חיוביים ושלייליים כאחד בעוד 'אשמה' מיוחסת לאירועים ותוצאות שליליים בלבד. בנוסף, אחריות מיוחסת לרוב על ידי החוק ותהליכים פורמליים בעוד אשמה מיוחסת גם כאשר נורמות חברתיות וחוקים אתיים מופרים. מכאן שאשמה הינה מושג שימושי יותר בידי של הציבור להעריך נבחר ציבור על מעשיו. זאת מאחר ואין אנו שופטים דמות ציבורית רק על אחריותה הפורמלית והחוקית כי אם גם על עמידתה בסטנדרטים חברתיים ואתיים (Alicke 2000 בתוך Sulitzeanu-Kenan & Sheffer, 2012)

האשמה (Blaming) מושפעת ממוטיבציות ומסוגי אינפורמציה שונים להם נחשף המאשים לגבי המואשם (הסוכן). עבודה זו מעוניינת לבדוק כיצד ישפיעו רגשות לעומת זהות פוליטית בתהליך ייחוס האשמה.

אשמה וייחוסה.

בכדי להבין את ההשפעות השונות על תהליך ייחוס אשמה, ראשית נסקור את המודלים השונים שמציעה לנו הספרות הפסיכולוגית המסבירים את תהליכי יחוס האשמה.

מילון אוקספורד מגדיר אשמה כ- "[To] consider or say that somebody is responsible for something done (badly or wrongly) or not done", "responsibility for something done (badly or wrongly)" (Oxford Dictionary, 1989). מתוך הגדרה מילונית זו ניתן לראות כי המושג אשמה טומן בחובו שתי הנחות יסוד לגבי שהתרחש. הראשונה היא כי קרה דבר מה רע. והשנייה היא כי הדבר הרע או האחריות אליו מיוחסים למישהו ספציפי, בין אם אדם או ישות כלשהיא (Sulitzeanu-Kenan & Sheffer, 2012). מכאן שאשמה הינה החיבור בין חוויה שלילית (בעיני המאשים) לבין נושא האשמה (סוכן האשמה). זאת אומרת, שאשמה איננה פרופורציונלית רק לגודל החוויה השלילית כי אם גם לבהירות הקשר שניתן לקשור בין נושא האשמה לחוויה השלילית. משמע, אשמתו של סוכן אשמה הינה פונקציה של גודל החוויה השלילית וחדות הקשר בין הסוכן לחוויה. מכאן, שאנו נייחס אשמה לנבחר ציבור לגבי אסון מסוים בהתאם לגודלו כמו גם לבהירות האחריות שיש לאותו נבחר ציבור על האסון שהתרחש (Sulitzeanu-Kenan ; Kahneman & Frederick, 2002). (& Sheffer, 2012).

מתוך ההגדרה המילונית כבר הבנו כי המושג אשמה טומן בחובו את ההנחה כי קרה דבר רע וכי ישנו קשר בין שהתרחש לבין דמות או גורם כלשהו. הספרות הפסיכולוגית מציעה לנו שני מודלים משולשים להבנת תהליך עיבוד המידע אשר מאפשר לנו לקשור בין גורם לדבר הרע שקרה ולכן לייחס לו אשמה.

Schlenker et al (1994) מציעים כי הבסיס הפסיכולוגי לייחוס אשמה עובר במשולש בין שלושה סוגי אינפורמציה: מרשמי פעולה (Prescriptions), אירועים (Events), ודמויות (Identity). בין כל זוג

אינפורמציות ישנו קישור. ככל שהקישור מתחזק כך הדמות המדוברת נתפסת כאשמה יותר. לדוגמה, הקישור בין דמות לאירוע מתארת את השליטה (הנתפסת) שיש לנבחר ציבור כזה או אחר על ההתרחשות ועל תוצאותיה. ככל שאזרח תופס קשר זה כתזק יותר כך הוא יאשים את נבחר הציבור יותר (Schlenker et al, 1994).

מודל משולש נוסף מתחום הפסיכולוגיה העוסק בייחוס האשמה הינו מודל האשמה של אליק (Alick, 2000). במודל זה היחס שבין קודקודי המשולש הינו שליטה. האשמה מבוססת על יכולתו של השחקן לשליטה בין שלושה אלמנטים: 'מחשבה', 'התנהגות', ו'תוצאות'. הקשר בין המחשבה להתנהגות (שליטת הרצון בהתנהגות) מתייחס לכוחו של רצון האדם על התנהגותו. הקשר בין התנהגות לתוצאות (קשר סיבתי) מתייחס להשפעה הייחודית של שחקן על תוצאות האירוע. ולבסוף הקשר בין המחשבה לתוצאות (שליטת הרצון על התוצאות) מתייחס לציפיותיו של השחקן מן התוצאות והאם קרה כפי שהיה צפוי שיקרה על ידי השחקן (Alick, 2000).

שני המודלים הללו, בדומה למודלים רציונליים אחרים, מניחים, כי למאשים יש את כל האינפורמציה הנכונה בידיו כמו גם את הזמן והרצון לעבד אותה בצורה רציונלית ואובייקטיבית. לעומת זאת, ישנה כתיבה העוסקת בייחוס אשמה מכוון מטרה הנובע מהמוטיבציות של המאשים.

מוטיבציות אישיות בייחוס אשמה

Rudolph (2006) במאמרו מסביר, כי ייחוס אשמה איננו תלוי רק בקשר הנתפס שבין דמות למקרה, אלא הוא מושפע גם מהמוטיבציות האישיות של המאשים. אמירה זו לגבי תהליך האשמה נשענת על ההנחה כי אנשים הם בעלי שתי מוטיבציות מתנגשות: מחד, בעת גיבוש עמדה, אנו מעוניינים להיות צודקים ולהגיע למסקנה נכונה, ומאידך אנו מושפעים ממוטיבציית העדפה – אנחנו מעדיפים שהמסקנה המתקבלת תהלום את האמונות והידע הקודם שלנו. המחקר בנושא כולל דיון במקורות מוטיבציית העדפה והצורך להאשים בהתאם לציפיות והידע המוקדם של האדם. הדיון מתחלק בין הצורך הרגשי לפצות על חוסר הנוחות, שבחוסר ההתאמה בין המציאות לידע הקודם שלנו, לבין הצורך הקוגניטיבי על פיו יותר קל להגיע למסקנות רציונליות כשהמציאות מסתדרת עם ידע קודם

(Kunda,1990). מאוחר יותר פותחה תאוריה המשלבת בין שני חלקי הדיון ומראה כיצד התהליך הקוגניטיבי משמש כמתווך ומסדר את הבנת המציאות כך שתתאים לצרכים הרגשיים שלנו (Kunda,1990; Baumeister & Newman, 1994). Rudolph נשען על פיתוח זה ומראה כיצד חשיבה מוטיבציונית הופכת ל'האשמה מכוונת מטרה' (Rudolph, 2006). Rudolph טוען, כי בוחרים לרוב מושפעים יותר ממוטיבציית העדפה ומייצרים ייחוס אשמה מכוון מטרה ונכשלים ביצירת שיפוט שאיננו מכוון מטרה. בכדי לבדוק את הדינמיקה הזו Rudolph נשען על המודל המשולש של Schlenker et al ותפעל את חוזק הקשר שבין כל אחד מהקדקודים, בשילוב זהות פוליטית. ומצא כי הקשר המשפיע ביותר על שיפוטם של האנשים הינו הקשר שבין דמות לבין אירוע, לעומת הקשר שבין מתכוני פעולה לדמות, או לאירוע. מכאן הוא מסיק שבייחוס אשמה, ישנה חשיבות גדולה יותר לעשייה ולתוצאות שלה מאשר להגדרת תפקיד של דמות כלשהי או לציפיות של האזרח ממנה.

ייחוס אשמה פרסונלי

בנוסף למחקר העוסק בגורמים המשפיעים על תהליך ייחוס האשמה, ישנה כתיבה העוסקת בייחוס אשמה פרסונלי לדמויות מסוימות (בניגוד לייחוס אשמה למערכת או לארגונים). Gilbert & Malon (1995) מסבירים ייחוס כניסיון של האחד להבין למה השני מתנהג בצורה מסוימת: האם זה בגלל האופי של השני, או הסיטואציה בה הוא נמצא (Gilbert & Malone, 1995). Tyler (1982) במאמרו מסביר, כי הרעיון של ייחוס אשמה לדמות מסוימת המכונה 'פרסונליזציה של האשמה', נובע מהצורך שלנו להפשיט את המציאות. אנו מייחסים רשת רחבה של אחריות ואשמה לדמויות מסוימות גם אם אנו יודעים שעניינים מסוימים הם מעבר לשליטתם. הצורך בפרסונליזציה נובע מהצורך לחוש בטוחים בעולם. מה שמביא אותנו לרצות, שאירועים מאיימים ומפחידים לא יהיו מיוחסים למזל או לתהליכים מופשטים, כי אם לדמות אחת ויציבה כמו נשיא ארצות הברית. כך אירועים פוליטיים הופכים ניתנים לשליטה וניתנים להבנה בקלות גדולה יותר. מחקרים בתחום הפשע ותאונות הדרכים מראים, כי גם שם יש לנו צורך לייחס אשמה לתאונה לגורם אחד בעוד האחרים מוגדרים כקורבנות. בתחומים אלו פרסונליזציה של אשמה חשובה בכדי שנוכל לנקוט סנקציות חברתיות כנגד הפושעים.

בפוליטיקה, פרסונליזציה של אשמה מביאה לשינוי עמדות בוחרים וכתוצאה מכך שינוי בדפוסי הצבעה (Tyler, 1982).

מחקריו של Tyler מראים כי ככל שאנו מאוימים באופן אישי על ידי בעיית מדיניות אנו נוטים לייחס אשמה פרסונלית לדמות הפוליטית (במקרה שלו, לנשיא ארצות הברית). בנוסף מחקריו מראים כי לייחוס האשמה הפרסונלי ישנה השפעה שלילית על דפוסי הצבעה (Tyler, 1982). מחקרם של Bartling & Fischbacher (2008) מראה כי הרצון לייחס אשמה לדמות אחת במקום למערכת שלמה, גורם למנהיגים (עוד מימי מקאיוולי וספרו "הנסיך") בהאצלת תהליך קבלת החלטות קשות בכדי להתחמק מאשמה (Bartling & Fischbacher, 2008).

Iyengar (1989) נשען על מחקרים פסיכולוגיים אשר מראים כי אנו מפרידים בין שני סוגי ייחוס אחריות בחיי היום יום שלנו. ייחוס אחריות למה שקרה וייחוס אחריות לפתרון או ליכולת לפתור את הבעיה. בהתאמת מושגים אלו לחיים הציבוריים מצא Iyengar, כי המימד המשמעותי ביותר בחיים הציבוריים הוא מימד הסיבתיות. לא רק זאת כי אם בוחרים נוטים לתמוך בסוכנים הנתפסים כאחראיים לפתרון ולהתנגד לסוכנים הנתפסים כאחראיים לבעיה. במקרה של השרפה בכרמל ניתן להניח כי בנימין נתניהו ניסה מאוד להדמות בעיני הציבור כמי שפותר את בעיית השרפה באמצעות מטוס הסופרטנקר, ולא כמי שמזוהה עם יצירת הבעיה (Iyengar, 1989).

מכאן ניתן לראות כי אשמה מניחה דבר רע, שקרה והוא מיוחס לגורם מסוים אותו אנו מאשימים. הספרות הפסיכולוגית מציעה לנו שני מודלים רציונליים להבנת תהליך ייחוס האשמה הכוללים חשיפה לאינפורמציה ועיבוד. עם זאת ישנה ספרות נוספת המראה כי תהליך ייחוס האשמה מושפע רבות גם ממוטיבציות פרטיות של המאשים ומצרכים קוגניטיביים שלו, ולא בהכרח ממודלים רציונליים מסודרים.

מחקר זה מבקש להבין את אותם תהליכי ייחוס אשמה תחת השפעת המוטיבציות הפרטיות הנובעות מזהות פוליטית, ועוררות רגשית. בחלק הבא תובא ספרות העוסקת במקומה של הזהות הפוליטית

בכלל ובתהליך ייחוס האשמה בפרט. בנוסף תסקר הכתיבה על "אותות פוליטיים" וכיצד היא מביאה לחשיבה מוטה מפלגתית והשפעתה על תהליך ייחוס האשמה.

זהות פוליטית

Rahn (1993) מסבירה, כי במערכת פוליטית מפלגתית, השייכות המפלגתית של דמות מסוימת מאפשרת לנו לנסח לעצמנו דעה בנוגע לאופייה, יכולותיה ודעותיה, גם אם לא ידוע לנו דבר על אותה דמות מלבד השתייכותה המפלגתית (Rahn, 1993). תגובה זו שלרוב מטיבה עם המפלגה אליה אני משויכת ואיננה שוקלת באופן סובייקטיבי את האינפורמציה שלפניי, מכונה הטיה מפלגתית (Partisan Bias) (Cohen, 2003). בכדי לבחון את השפעת הזהות הפוליטית על תהליך ייחוס האשמה ניתן להשתמש באות פוליטי (Political Cue) כ'קיצור דרך' מחשבתי המביא לחשיבה מוטה פוליטית.

הטיה מפלגתית Partisan Bias

חשיבה מפלגתית ותפיסתה כדרך מרכזית של הבחור לייצר הבנה בעולם הפוליטי איננה חדשה במחקר. Campbell et al (1960) כבר בשנות ה-60 ראו בהטיה מפלגתית כוח מרכזי בתפיסת הבחורים את נבחריהם, את שיטות הממשל ותכניות המדיניות שלהם. עולם המחקר חלוק בדעותיו על היכולת של המושפעים מהטיה מפלגתית להתמודד עם אינפורמציה חדשה. יש הטוענים, כי אלו החושבים בצורה מוטה מאוד (Partisans) נהיים יותר קיצונים כאשר נחשפים ליותר אינפורמציה או שהם מתייחסים לאינפורמציה באופן סלקטיבי בהתאם לתפיסתם (Campbell et al, 1960). אחרים טוענים, כי על אף הנטייה להטיה מפלגתית יש לנו את היכולת להעריך מחדש את דעותינו בהתחשב באינפורמציה חדשה. זאת אומרת שאנחנו אכן משתמשים באינפורמציה החדשה אך לאור הדעות והערכים הטבועים בנו מבעוד מועד. (Blais et Gerber & Green, 1998; Gaines et al., 2007). Blais et al, 2009). באותו מאמר מראים החוקרים, כי אומנם לזהות פוליטית יש השפעה מכריעה על שיפוט פוליטי, אך בהחלט יש לנו יכולת לעדכן את ידיעותינו בהתאם למתרחש, ופער הדעה בין תומכי המפלגות השונות נשאר. אם כך, יש הטוענים כי הטיה מפלגתית חוסמת לחלוטין את יכולתנו להעריך את המציאות ואינפורמציה חדשה הנכנסת, בעוד יש כאלו הטוענים כי יש להטיה מפלגתית כוח רב אך

אנחנו עדיין מסוגלים לנתח מידע חדש. אז מה הם מנגנוני החשיבה המאפשרים קבלת אינפורמציה ועיבודה בתנאים של הטיה פוליטית?

Rahan (1993) מציעה שתי דרכי מחשבה. הראשונה בעלת אוריינטציה תאורטית (Theory Driven), המביאה לכך, שאנו נפטרים מכל פיסת מידע שאיננה מסתדרת עם התאוריה הקיימת אצלנו בנושא מסוים. דרך המחשבה השנייה הינה בעלת אוריינטציה של מידע (Data Driven) הגורסת כי אנחנו איננו בני ערובה של התאוריות הקיימות בראשנו, וגם אם אנו משתמשים במבנים קיימים כמו סטראוטיפ יש לנו היכולת להישמע לאינפורמציה החדשה ולשנות את דעתנו. במחקרה בדקה Rahn תגובות של משתתפים למועמדים פוליטיים, פיקטיביים, בהעדר ובהינתן השייכות הפוליטית שלהם כשהם מציגים בדיוק את אותה אג'נדה פוליטית. היא מצאה, כי בהעדר אות השייכות המפלגתית של דמות כזו או אחרת יבחרו המשתתפים להשתמש בדרך המחשבה של אוריינטציה של מידע בעוד, כאשר מקבל משתתף בניסוי אינפורמציה על דמות הכוללת גם את שייכותו הפוליטית של המועמד, נשענו המשתתפים על חשיבה בעלת אוריינטציה תאורטית. הם לא השתמשו במידע הנוסף שניתן להם וניסחו לעצמם עמדה לגבי המועמד המושפעת מהסטראוטיפ המפלגתי בלבד ללא כל התייחסות למצע שהציג (Rahn, 1993).

בדומה למחקרה של Rahn, Cohen (2003) בדק כיצד סטודנטים המשתייכים למפלגות שונות מעריכים תכנית מדיניות מסוימת בהעדר ובהינתן דעתם של השווים להם. הוא מצא, כי בהעדר דעות של מצביעי אותה מפלגה התייחסו הסטודנטים יותר בהערכתם לתוכן ההצעה. לעומת זאת בהינתן דעות כתובות של מצביעי אותה המפלגה תפסו המשתתפים בדעות אלו כבדעתם שלהם ללא התייחסות לתוכן התכנית. אם מחקרה של Rahn מראה לנו את חשיבותה של הזהות הפוליטית של המועמד ביצירת הטיה מפלגתית מחקרו של Cohen מסביר כי המקור לכוחו נובע מחשיבה קבוצתית (Group Think) וניסיון להתאים דברים למשמעות החברתית שלהם (Cohen, 2003).

בהתאם לכך מחקרם של Tilly & Hobolt (2011) בחן שתי דרכים בהן אנו יכולים להתאים את המציאות הנתפסת על ידנו לחשיבה המוטה מפלגתית שלנו. דרך אחת הינה הערכה סלקטיבית (Selective Evaluation) המאפשרת לנו להתעלם מהמציאות האובייקטיבית ולהתאים את ההערכה

שלנו להטיה המפלגתית. שיטה נוספת הינה ייחוס סלקטיבי (Selective Attribution) המאפשרת לקבל את המציאות כפי שהיא אך להתאים את הנאשם לאמונתנו הפוליטיות. בהקשר של השרפה בכרמל ניתן לומר, כי תומכי נתניהו יכלו לראות את נתניהו כלא אשם מאחר ו"המצב לא כל כך גרוע", או שיכלו לקבל את רוע המצב אך להאשים בכך דמות אחרת. החוקרים מצאו כי השיטה השנייה היא השיטה הנפוצה ביותר בחשיבה מוטה מפלגתית. זאת אומרת, שבדוגמא שלנו מצביעי נתניהו ראו בשרפה בכרמל ותוצאותיה מחדל ממשלתי גדול אך לא ראו בנבחרם אשם כי אם בשלל דמויות אחרות (Tilly & Hobolt, 2011).

Rudolph מראה במחקרו, כי בהינתן הזהות המפלגתית של הדמות, תהליך עיבוד האינפורמציה הינו מוטה במטרה להלום את רגשותיו של המשתתף. הוא טוען, כי המשתתפים במחקרו לא התעלמו לגמרי מאינפורמציה אובייקטיבית שניתנה להם. בהינתן הזהות המפלגתית הם פשוט נתנו משקל מועט יותר לאינפורמציה שלא התאימה לרגשותיהם. בנוסף מצא Rudolph, כי הטיה מפלגתית משפיעה יותר בשיפוט על פעולותיהם של נבחרי ציבור ומוסדות מאשר על הציפיות או התפקידים שלהם. מכאן שהטיה פוליטית וחשיבה מוטה ישפיעו על השיפוט של אזרחים בהקשרים של תוצאות מדיניות ולא של תהליך קבלת החלטות או תכנון שלהן (Rudolph, 2006), הבנה שיכולה להיות חשובה לניסוי המובא בעבודה זו, אשר עוסק בתוצאה של תהליך בלבד (השרפה בכרמל) ולא בתהליך שהביא אליה והאשמים בו.

אף על פי כן, Rudolph מסביר, כי ישנה מגבלה לכוחה של הטיה מפלגתית. לדידו, אנו אכן מושפעים מהרצון לסדר את ההבנה של המציאות בהתאם ליידיע הקודם שלנו ולהרגלים שלנו אך בה בעת אנו גם מעוניינים להיות צודקים ולהגיע למסקנה ה"נכונה אובייקטיבית". בנוסף לכך לעיתים הקונטקסט של ההתרחשות פשוט מגביל את יכולתנו להטות את תפיסת המציאות על פי התפיסות שלנו. בעוד המחקר מלא בהוכחות לקיומה של הטיה מפלגתית בייחוס אשמה, ישנה הבנה חלקית לגבי התהליך או הדינמיקה המביאה לשימוש בהטיה זו. Rudolph במאמרו מראה, כי הטיה פוליטית מתרחשת אך ורק בהינתן הזהות הפוליטית (Rudolph, 2006).

אם כך, חשיפה לזהותו הפוליטית של מועמד או דמות ציבורית מביאה אותנו לחשיבה ולהתנהגות מוטות מפלגתית. ניכר כי אין עוררין כי חשיבה זו משפיעה רבות על היכולת שלנו לקבל ולעבד אינפורמציה חדשה, אך ישנו עדיין דיון לגבי מידת ההשפעה והתהליכים הקוגניטיביים המאפשרים זאת. כפי שכבר הוזכר כאן, החשיפה למידע על הזהות הפוליטית בעבודה זו ובמקומות רבים אחרים נעשית באמצעות "אות פוליטי" (Political Cue) אשר מופיע ומוסבר בכתיבה רבה.

אות פוליטי Political Cue

מקומה של זהות פוליטית בתהליך ייחוס האשמה ניתן לבדיקה באמצעות חשיפה לאותות פוליטיים (Political Cues). חשיפה לאותות שונים ובמיוחד לאות פוליטי נתפסת במחקר כבעלת השפעה משמעותית על התנהגות האזרח או הבוחר, בייחוד בתהליך ייחוס אשמה.

מחקרים מראים כי אנו משתמשים בכלים שונים לעיבוד מידע. כגון: הפשטות, יוריסטיקות, מסגור, וכללי אצבע. כלים אלו, כמו קיצורי דרך מחשבתיים, מאפשרים לנו להתמודד עם מורכבות העולם ולהכניס אנשים ותופעות שאנו פוגשים לתוך קטגוריות ו"מסגרות" המצמצמות משמעותית את כמות האינפורמציה לכמות הניתנת להתמודדות. כלים אלו רלוונטיים גם למפגש שלנו עם המערכת הפוליטית והדמויות הפועלות בתוכה. אנחנו משתמשים באותות (Cues) כדי להכניס מועמד, נבחר ציבור, או תכנית מדיניות לתוך קטגוריה מוכנה מראש (Zarate & Smith, 1990; Conover & Feldman, 1989; in Rahn, 1993). הסימן הזה מעלה בנו אינפורמציה שכבר ידועה לנו ואז אנו יכולים לעבד את המידע ולנסח עמדה והערכה. דוגמה מעניינת לכוחו של האות הפוליטי ניתן לראות במאמרו של Druckman (2001), אשר מראה כי לאות הפוליטי כוח רב יותר על אפקט המסגור (Framing Affect) כפי שהוא מובא במאמרם של Kahneman & Tversky (1979). החוקר מסתמך על מחקרם מן העבר המראה כי למסגור חלק חשוב בתהליך קבלת ההחלטות, אך בחשיפה לאות פוליטי כוחו יורד משמעותית ואנשים נשמעים לנציגי מפלגתם ופחות מושפעים מאפקט המסגור (Druckman, 2001).

Rahn (1993) רואה בקיצורי דרך, כמו סטראוטיפים, כלי טבעי של מוח האדם להתמודדות עם העושר האינפורמטיבי בעולמנו (Lippman, 1965 in Rahn, 1993) היא מסכמת עבודה של חוקרים

רבים המראים כי סטראוטיפים מפלגתיים הינם קטגוריות קוגניטיביות המורכבות מפרטים רבים, שנאספו על ידי הבוחר באמצעות סוציאליזציה וחוויות אישיות (Park & Hastie, 1987) בתוך (Rahan, 1993). Cohen (2003) מכנה זאת "משמעות חברתית" (Social Meaning) ומגדיר אותה כהתאמה הנתפסת של אובייקט כלשהו לערכים המקובלים בחברה לה משתייך הבוחר. זאת אומרת שאם כל חיי גדלתי בבית מצביע ליכוד, עצם ציון שם המפלגה (האות הפוליטי) מעלה בי זיכרונות לבית הורי וסט האמונות והתפיסות שעל ברכיהם חונכתי. תגובה זו מביאה אותי להטיה מפלגתית (Partisan Bias), (Cohen, 2003).

Rudolph בדק את השפעת האות הפוליטי בתוך תהליך ייחוס האשמה על פי המודל של Schlenker et al. (1994), וכמו מחקרים קודמים הוכיח את השפעתו הרבה על המשתתפים. הוא גם מצא כי האות הפוליטי הביא לחשיבה מוטה מפלגתית בצורה חזקה יותר בחשיפה לקשר שבין דמות לאירוע. מכאן הסיק כי באשמה ובהטיה פוליטית אנשים מושפעים יותר ממבחן התוצאה (האירוע שקרה) מאשר מהציפיות והגדרות התפקיד של הדמות (Prescriptions) (Rudolph, 2006).

אם כך חשיפה לזהות פוליטית של המועמד באמצעות אות פוליטי מביאה לחשיבה מוטה מפלגתית. בעוד ישנו דיון ער בדרך בה אנו מתמודדים קוגניטיבית עם אינפורמציה חדשה תחת השפעת החשיבה המוטה מפלגתית שלנו, ישנה הסכמה רחבה כי לזהות הפוליטית השפעה מרכזית על תפיסת האזרח את נבחריו בכלל, ועל תהליך ייחוס האשמה בפרט. בעבודה זו נבדוק את השפעה זו בצירוף השפעתן של רגשות.

רגשות

מעורבות רגשות בתהליך הפוליטי.

"Politics is about feeling" כתב Redlawsk (2006: 1). עם זאת, מחקרים רבים העוסקים בתהליכי הערכה וקבלת החלטות בקרב בוחרים מתייחסים אליהם כשחקנים רציונליים, המחשבים עלות ותועלת לגבי הצבעה או גיבוש עמדה, ומעט מחקר הוקדש למקומם של רגשות בפוליטיקה. הסתכלות קרה זו יכולה להעניק לנו הסבר חלקי בלבד לגבי התנהגות פוליטית של

אזרחים (Conover & Feldman, 1986). ישנה גם כתיבה מרובה העוסקת בתהליכים הקוגניטיביים המביאים להטיות מחשבתיות (Bias) והדרך שבה אנו מעדכנים בצורה רציונלית את תפיסת המציאות שלנו בהתאם לאמונות שלנו, כפי שכבר ראינו. ולכן אנו יודעים רבות על שימוש רציונלי בסכמות ויוריסטיקות מחשבתיות הנוגעות לאינטראקציה של הבוחר עם נבחרי ציבור והחלטות מדיניות. אך לאדם ישנה מוטיבציה קוגניטיבית כמו גם רגשית להטות את העולם (Redlawsk, 2006).

מרקוס מסביר כי בעבר מדעני מדינה ראו רגשות במונחים פסיכולוגיים וכתוצרי לוואי של האישיות. אך כעת רואים בתהליכים רגשיים תהליכים עצמאיים לתהליך הקוגניטיבי, המשפיעים לא רק על התבטאויות רגשיות כי אם גם על מחשבות, קבלת החלטות, והתנהגות פוליטית (Marcus, 2000). בהקשר זה Kahneman & Sunstein (2007) מסבירים את תאוריית 'שתי המערכות' (Dual Process Theories) של התהליך הקוגניטיבי.

הראשונה (System 1) כוללת את כל מה שנחשב כאינטואיטיבי ומהיר, בעוד השנייה (System 2) כוללת תהליכי מחשבה מודעים מורכבים ואיטיים יותר. החוקרים מסבירים כי בתהליך ייחוס אשמה System 1 נותנת לנו שיפוט אמוציונלי מהיר בעוד System 2 משמשת כביקורת על שיפוט זה. ההשפעה של כל מערכת על הדעה המתגבשת בסוף תלויה בכמות הזמן, מצב הרוח, הסביבה, ורמת התחכום של מגבש האשמה.

ניתן לטעון, כי למעשה התהליכים הרגשיים הינם תהליכים אינטואיטיביים ומהירים מאלו הקוגניטיביים, ולכן תשומת הלב שלנו ויכולת ההסקה שלנו מושפעות יותר מהרגש מאשר מהקוגניטיב (Zajonc, 1998; Damasio, 2000; Brader, 2005). מכאן שאותם תהליכים המיוחסים ל-System 1 הם בעלי חשיבות ואפקטיביות גבוהות מתהליכים קוגניטיביים ומכאן גם, שהערכות רגשיות של הבוחר על הנבחר הינן אסטרטגיות, ובעלות השפעה גדולה יותר על שיפוט של בוחרים (Marcus, 2000).

ואכן, Brader (2005) מראה כי פניה רגשית על ידי מועמדים פוליטיים בקמפינים יכולה להביא לשינוי בעמדותיהם ולהתנהגות דמוקרטית רצויה (Brader, 2005). לא רק זאת, Marcus טוען, כי

ספרות רבה מראה שתגובה חיובית למועמד בבחירות, לדוגמה, היא יותר אפקטיבית מתגובה שלילית. זאת אומרת שתחושה טובה על מועמד מעצם הנוכחות שלו יכולה להיות יותר משפיעה בשיפוט עליו מאשר מעשה רע שעשה. ממצא זה מוכיח, לדידו של Marcus, כי בחירות מושפעות הרבה יותר מאישיותו של הנבחר מאשר מדיון רציונלי בסוגיות מדיניות ומעשיו (Marcus, 1984).

לתהליך הרגשי תפקיד נוסף בשיפוט פוליטי, והוא תיווך. המצב הרגשי הנוכחי של הבוחר הוא בעל השפעה ישירה על תהליך השיפוט שלו. זאת אומרת שמצב רוחו ישפיע על אילו שיקולים יילקחו בחשבון ואיזה משקל יקבל כל אחד מהם. לא רק זאת כי אם גם לתכונות אופי אישיותיות של הבוחר ישנה השפעה מסוימת על העיבוד הרגשי של האינפורמציה שלפניו (Rusting, 1998).

לדוגמה, מחקרם של Malhotra & Kuo (2009) בדק את השפעתן של רגשות בתהליך ייחוס אשמה בהינתן שני סוגי מידע. החוקרים בחנו את התגובה הרגשית של כל משתתף להוריקן קתרינה ולאחר מכן ביקשו מהם לייחס אשמה לשבעה נבחרים ציבור ברמות ממשל שונות, כאשר הם חושפים אותם לאות מפלגתי (Political Cue) ואות תפקיד (Office Cue)¹. לטענתם אות מפלגתי מייצר הטיה מפלגתית שהיא יותר אמוציונלית ופחות קוגניטיבית מזו החושפת את הנבדק לתפקידו של נבחר הציבור. הם מצאו כי עוררות רגשית מביאה לחשיבה הדורשת פחות פירוט וידע בנושא ומאפשרת יותר שימוש ביוריסטיקות ובקיצורי דרך, ולכן מביאה להעדפה של הטיה מפלגתית-ההטיה האמוציונלית ויוריסטית יותר (Malhotra & Kuo, 2009).

מכאן כי רגשות מספקות מוטיבציות שיפוט בתהליכים פוליטיים, והן גם משמשות גורם מתווך, המשפיע על קבלת החלטות. רגשות יכולים להניע בוחרים לפעולה, להשפיע על דפוסי הצבעה ותפיסת מועמד. אך אין להתייחס לרגשות כמקשה אחת, מאחר ונמצא כי לרגשות חיוביים ושליליים השפעות שונות על האדם כפי שנראה בחלק הבא.

---

¹ מציין את תפקידו של איש הציבור: "President George W. Bush" או "New Orleans Mayor Ray Nagin"

ניתן להתייחס לרגשות כחלק מהמצב הסובייקטיבי בו נמצא האדם ומהווים תגובה למציאות, והן ניתנות לחלוקה בין רגשות חיוביים ושלייליים. זאת בניגוד לקוגניציה המוגדרת כ"ידיעה" וכוללת רכישת, ייצוג, ועיבוד של אינפורמציה (Conover & Feldman, 1986). Marcus & Mackuen (1993) סוקרים במחקרם את העבודה הניורופיזיולוגית שנעשתה בתחום ומראה כי המערכת הלימבית במוח האנושי בנויה משתי תתי-מערכות, שכל אחת מהן מייצרת קבוצת תגובות רגשיות שונה. האחת כוללת התרגשות, התעלות ושמחה, והשנייה כוללת פחד, אימה ולחץ. השילוב של שתי מערכות אלו מעניק לנו את מצב הרוח שלנו (Marcus & Mackuen, 1993).

על פי Conover & Feldman (1986) ישנו הבדל משמעותי בין ההשפעה של רגשות חיוביים ושלייליים על הערכה שלנו לנבחרי ציבור או למדיניות מסוימת. החוקרים מצאו כי רגשות חיוביים אצל הבוחר מביאות להשפעה רבה יותר על הערכה שלו מאשר נוכחות של רגשות שלייליים. למרות שגם רגשות שלייליים משפיעים על תפיסות והערכות (Conover & Feldman, 1986).

לכוחם של רגשות שלייליים בתהליכים פוליטיים מספר הסברים. לדוגמה, Brader (2005) מסביר, כי פחד הוא תגובה לאיום. הוא רואה פחד כמוציא אדם משגרתו ומסב תשומת לב לחלקים מסוימים של המציאות ומפעיל חשיבה על דרכי מילוט (Brader, 2005). אך בעולם הפוליטי הפחד שאנו חשים הוא לרוב תגובה לאיום על סמלים, אמונות, ומסגרות חברתיות ולא איום מידי על הקיום הפיזי שלנו. לכן מסבירים Marcus & Mackuen (1993) הפחד שאנו חשים כתוצאה מהמרחב הפוליטי הינו פחד המורכב מרגש חייתי של איום בנוסף לתהליכים קוגניטיביים שאנו חווים כרגשות פוליטיים (Marcus & Mackuen, 1993).

מחקרי עבר מראים כי פחד יכול להביא לשינוי בעמדות. Brader מראה, כי חשיפה לפחד מביאה לחיפוש אחר מידע חיצוני ופנימי לנבדק ורצון ללמוד עוד. בנוסף, קמפיינים שכללו סממנים של פחד הביאו ליותר אקטיביות במערכת הבחירות (Brader, 2005). ניתן לראות כי פחד ממצב כלכלי שלילי

במדינה יכול להביא לחיפוש אחר מידע ויותר מעורבות במערכת הבחירות (Crigler, Just, & Belt, 2006) סממנים של פחד במערכת הבחירות הביאו גם להישענות פחותה על הרגלי הצבעה קודמים (MacKuen 1993 & Marcus) בתוך (Crigler, Just, & Belt, 2006). Marcus & MacKuen מראים במחקרם כי תנאי פחד או חרדה מביאים להפעלה של מודעות פוליטית, משמע, את המערך הקוגניטיבי בעוד תנאי התרגשות או התלהבות מביאים למעורבות רגשית יותר. בנוסף, הם טוענים, היכולת של בוחר לעזוב את עמדותיו הפוליטיות הקיימות ולהצביע בצורה יותר מודעת תלויה במצב רוחו. הם טוענים ומוכיחים כי העדר פחד מביא להישענות על הטיות פוליטיות (Partisan Bias) קבועות. בעוד פחד מביא ליכולת לזנוח הטיות קודמות אלו ולקיים דיון פנימי ואף להצביע בניגוד להטיות המפלגתיות שלנו (Marcus & Mackuen, 1993).

דוגמה נוספת המדגימה את כוחם של רגשות שלילים בתהליכי עיבוד מידע פוליטיים הינה מחקרו של Schwarz (2000) המראה כי בהתאמה ל-Marcus & Mackuen, מצב רוח טוב מביא להישענות על תפיסות עבר. על פי מונחיו מצב רוח טוב אצל הבוחר מביא לסבירות גבוהה של עיבוד יוריסטי המאופיין בתהליך של "Top-Down" עם השענות גבוהה על יידע מוקדם והתייחסות נמוכה לפרטים. בניגוד לכך, מצב רוח רע יביא לתהליך עיבוד של "Bottom-Up" המאופיין בהישענות על הפרטים הקיימים בשטח ופחות על ידע מוקדם. מכאן גם שעבוד מידע במצב רוח רע יביא לניתוח סיסטמתי יותר של האינפורמציה וייקח יותר זמן (Schwarz, 2000).

Geva & Skorick (2006), שמגיעים ממחקר ביחסים בין לאומיים, מבדילים בין רגשות שליליים נמוכים כמו חוסר אהדה (dis like) לבין רגשות שליליים גבוהים כמו שנאה. לדידם היכולת שלנו לעבד אינפורמציה חדשה לגבי נבחר ציבור, קבוצה, או מדיניות תלויה ברגשות הקיימים בנו כלפיהם. רגשות שלילים נמוכים מביאים להתעניינות רבה באינפורמציה הנכנסת. לעומת זאת, רגשות שליליים גבוהים כמו שנאה יביאו להתעניינות נמוכה באינפורמציה הנכנסת ולחשיבה מוטה פוליטית (Political Bias). בעצם הם מציעים כי היכולת הקוגניטיבית שלנו לעבד אינפורמציה תלויה ברגשות שלנו לגבי אותה אינפורמציה (Geva & Skorick, 2006).

אם רגשות ורגשות שלילים בעיקר משפיעים על יכולת עיבוד המידע שלנו ומכאן גם על תהליך גיבוש העמדה ודפוסי ההצבעה, מה ידוע על מקומן בתהליך ייחוס האשמה?

רגשות וייחוס אשמה.

כפי שכבר ראינו, לרגשות ומצבי רוח השפעה רבה על עיבוד מידע בכלל ומידע פוליטי בפרט. בנוסף לכך ישנה כתיבה העוסקת ספציפית בהשפעה של רגשות על שיפוט וייחוס אשמה. כתיבה זו עוסקת בהשפעה שיש לרגשות על יכולת ייחוס האשמה, כיוון, או סוג האשמה. לדוגמה, Alick (2000) מסייג את יכולת השיפוט על פי המודל שפיתח עקב השפעות הייחוס הספונטני. לדידו, פעולת הייחוס גם אם ניתנת לתיאור במודלים רציונאליים ומסודרים הינה פעולה ספונטנית ומידית, הנובעת מחוסר זמן לכלול את כלל הנתונים, ולהעריך את חוזק הקשרים בין קצוות המשולש. ספונטניות בייחוס אשמה על פי המודל של אליק יכולה להשפיע הן על הערכת השליטה של המואשם והן על ייחוס האשמה עצמו. זאת אומרת שברגע האמת ובלהט הדברים צופה מהצד עשוי להעריך את מידת השליטה של הנאשם על התנהגותו והתוצאות בצורה לא נכונה, ומכאן גם להאשים אותו במידה לא נכונה. כדוגמה לרעיון זה מביא הכותב עד ראייה לדריסת ילד על ידי נהג מבוגר. בלהט הדברים ובהעדר מספיק אינפורמציה על יכולת השליטה של הנהג על התנהגותו ותוצאותיה (הערכת כוח הרצון על התוצאות) יכול עד הראייה לייחס לנהג שליטה ומכאן גם אשמה גבוהה בהרבה מזו שבאמת מגיעה לו (Alick, 2000). בנוסף כבר צוין כאן כי רגשות כגון פחד יכולים להביא לפרסונליזציה של האשמה והכוונתה לדמות אחת ולא למערכת שלמה ומרכבת (Tyler, 1982).

נמצא גם כי למרות המחקר הרב במורכבות של המבנה הרגשי של האדם מרבית החוויה האנושית יכולה להתחלק בין "טוב" ל"רע". ורמת ה"טוב" או ה"רע", לא קובעת איזה מהתחושות נחוש. לדוגמה ברגע שנרגיש רע רמת ה"רוע" לא תקבע אם התחושה הזו תחיל עצב, כעס או אכזבה. אם כי תחושת הייחוס קובעת את הרגשות האלו. אם ניתן לייחס את תחושת הרע שלנו למישהו אחר נחוש כעס, אם תחושה זו מיוחסת לכוח עליון נחוש עצב, אם לנו מיוחסת האשמה נחוש אשמים

(Keltner, Elsworth, in 1985 & Smith & Edwards, 1993) בהתאם לתאוריה זו הוכיחו החוקרים כי אנשים החשים כעס נוטים להאשים אנשים אחרים במה שקורה ואלו החשים

עצב נוטים להניח את האחריות בידיו של כוח עליון (Kethner, Ellsworth & Edwards, 1993). לא רק זאת, Small et al. (2006) מסבירים כי כעס מניע ומונע מרגשות האשמה ועונש בעוד עצב מניע ומונע מרגשות אובדן. מכאן הם מעריכים וגם מאששים את התאוריה כי המונעים מכעס נוטים להאשים יותר מאלו המונעים מעצב (Small et al., 2006).

לבסוף, ישנה כתיבה מסוימת העוסקת בתפקידה של האשמה על יצירת רגש או בקשר של האשמה-רגש-האשמה שבו האשמה שהביאה לרגש מסוים מביאה לייחוס האשמה מסוימת נוספת (McFarland & Ross, 1982, D. Russell & McAuley, 1986 in Keltner, Elsworth, & Edwards, 1993). אך חסר מחקר רב העוסק בהשפעה של רגשות על האשמה ולהפך (Keltner, Elsworth, & Edwards, 1993). אם כך לרגשות לא רק השפעה מרכזית ביצירת מוטיבציות אצל האזרחים בגיבוש עמדה לגבי דמויות פוליטיות ובהתנהגות פוליטית כי אם גם היכולות לשנות את אופי, כיוון, וצורת האשמה.

בחלק זה ראינו כי אשמה טומנת בחובה דבר רע שקרה וייחוסו לגורם מסוים. הספרות מציעה לנו מודלים רציונליים להבנת תהליך ייחוס האשמה הכוללים חשיפה לאינפורמציה ועיבודה, ובמקביל מציעה לנו גם השפעות רגשיות המתערבות בתהליך ייחוס האשמה ומפרות את הכללים הקרים. השפעות אלו כוללות חשיבה מוטה מפלגתית הנובעת מחשיפה לזהות פוליטי, כמו גם תהליכים רגשיים. מחקר זה מבקש להבין את השפעותיהן של הזהות הפוליטית והרגשות על תהליך ייחוס האשמה באמצעות ניסוי העוסק בשרפה בכרמל. בחלקים הבאים יובאו מבנה הדעת, שיטת המחקר, התוצאות והדיון של ניסוי זה.

מבנה הידע והשערות

כאמור האשמה הינה אחד הכלים החשובים ביותר בידי של הבוחר לגיבוש עמדות ודעות בנוגע לנבחרי ציבור ותכניות מדיניות. מחקר זה בדק דפוסים של האשמת בכירים במצב של מעורבות זהות פוליטית ורגשות, באמצעות ניסוי בנושא השרפה בכרמל ותוצאותיה. הניסוי נערך באמצעות שאלונים בקרב כ-400 משתתפים אשר חלקם נחשפו לאותות פוליטיים ולמניפולציה רגשית וחלקם לא – באופן אקראי.

שאלות המחקר

בכדי לבחון את שאלת המחקר המרכזית: **באיזה אופן משפיעים זהות פוליטית ורגשות על תהליך ייחוס אשמה?** נבדקו שתי שאלות משנה:

1. כיצד משפיעה זהותו הפוליטית של המשתתף על ייחוס אשמה?

2. מה הוא היחס בין זהות פוליטית לרגשות בתהליך ייחוס אשמה?

כפי שניתן לראות, השאלה הראשונה בוחנת את השפעת הזהות הפוליטית לבדה בכדי לבדוד את השפעתה על ייחוס האשמה והשאלה השנייה בודקת את מעורבות שני האלמנטים והיחס שבין זהות פוליטית ורגשות בייחוס אשמה.

השערות המחקר

ההשערות המרכזיות מתייחסות באופן ישיר לכל אחת משאלות המחקר:

1. חשיפה לאותות פוליטיים תחזק את הזהות הפוליטית ולכן תגביר הטיה פוליטית בייחוס אשמה (Political Bias) אף יותר.

השערה זו הינה בהתאמה ובהמשך ישיר למחקרים רבים העוסקים בחשיבותו של האות הפוליטי כמייצר הטיה פוליטית. ביניהם מחקריהם של Rahn, המסבירה כי אות פוליטי מביא אותנו לחשיבה מוטת "אוריינטציה תאורתית", שמשמעותה כי אנו מושפעים מהתאוריה הקיימת בראשנו לגבי הדמות הציבורית ואיננו מתייחסים לאינפורמציה החדשה שניתנה לנו (Rahn, 1993). כמו גם מחקר של Cohen, המראה כי כוחו של האות הפוליטי נובע מ"חשיבה קבוצתית" (Group Think) והרצון

שלנו להתאים את האינפורמציה שלפנינו למשמעות החברתית שלה כפי שהיא ידועה לנו (Cohen, 2003). מכאן שהחשיפה לאות הפוליטי תביא אותנו להתנהגות מוטה פוליטית/ מפלגתית (Partisan

Bias) אשר לה מייחסים חוקרים שונים חשיבות וכוח משתנים

(Blais et al, 2009; Campbell et al, 1960; Rudolph, 2006, Tilly & Hobolt 2011).

2. חשיפה לאותות פוליטיים תביא להטיה פוליטית בייחוס אשמה אף יותר בהינתן רגשות עזים.

סקירת הספרות מראה כי לתהליכים רגשיים ישנה חשיבות והשפעה נרחבים על התנהגות פוליטית ויש שיטענו אף כי לתהליכים אלו חשיבות גדולה יותר מהתהליכים הקוגניטיביים (Barder, 2005; Damasio, 2000; Marcus, 2000; Zajonc, 1998). יותר מכך, לרגשות שלילים יש כוח גדול יותר מרגשות אחרים בכלל ועל פעולה פוליטית בפרט. (Convor & Feldman 1986, Barder 2005, Marcus & Mackuen, Crigler, Just & Belt 2006, Marcus & Mackuen 1993, Schwarz 2000, Geva & Skorick 2006). ההנחה כאן, כי תגובה אמוציונלית תעצים את השפעת האות הפוליטי ותביא ליותר חשיבה מוטה מפלגתית, מבוססת על חלק מהספרות המובאת כאן, כגון מחקרם של Tilly & Hobolt (2011) המראה כי חשיבה מוטה מפלגתית יכולה להביא לחשיבה הנקראת "ייחוס סלקטיבי" המאפשרת לקבל את רוע גזרת השרפה אך להעביר את האשמה לנבחר מהמפלגה שאינה שלי (Tilly & Hobolt, 2011). או מחקרם של Rudolph (2006) המראה כי הטיה מפלגתית משפיעה יותר בשיפוט פעולותיהם של נבחרי ציבור ותוצאותיהם מאשר בשיפוט הגדרת התפקיד שלהם או תהליך העבודה.

ההשערה כי רגשות עזים יעצימו את ההטיה הפוליטית מסתמכת בעיקר על מחקרם של Malhotra & Kuo (2009) אשר מצא כי רגשות עזים משמשים כמתווך לחשיבה אמוציונלית הדורשת פחות פירוט וידע ומאפשרת יותר שימוש ביורסטיקות וקיצורי דרך כגון אותות פוליטיים וחשיבה מוטה פוליטית (Malhotra & Kuo, 2009).

הרעיון לעבודה זו החל ממחקרם של Malhotra & Kuo אשר בדקו את תפקידן של רגשות בתהליך ייחוס אשמה כאשר יש יותר ממקור מידע אחד. כפי שכבר צוין כאן הם בדקו את ייחוס האשמה של

אזרחי ארצות הברית לכישלון הממשלתי בטיפול במפגעי הוריקן קתרינה. המשתתפים נשאלו על תגובתם הרגשית לאסון ואז התבקשו לדרג שבעה נבחרים ציבור מהאשם ביותר לאשם פחות בחוסר המענה לאחר הוריקן קתרינה.

בעבודה זו לא הסתפקנו בהסתמכות על מצב רוחו המקרי של האדם בעת מילוי השאלון כי אם תפעלנו רגשות באמצעות עזרים ויזואליים, בכדי לבסס קשר סיבתי בין עוררות רגשית להאשמה ולהביא להבנה עמוקה יותר של מקומן של רגשות בתהליך ייחוס האשמה למועמדים שונים לעומת זהות פוליטית.

שיטת המחקר

מטרת מחקר זה הינה לבדוק את היחס שבין רגשות לזהות פוליטית בייחוס אשמה. בכדי לעשות זאת נדרשה שליטה בשני המשתנים הבלתי תלויים: הרגשות והטיה פוליטית ובשילוב ביניהם.

אוכלוסיית המחקר

המחקר כלל מדגם של 479 משתתפים, שבוצע על ידי חברת הסקרים 'פרויקט המדגם'. באמצעות שאלון אינטרנטי שהופץ למשתתפים המנויים בחברת הסקרים. מתוכם 78 זוהו על ידי חברת הסקרים ככאלו שלא מילאו את השאלונים כהלכה ולכן סומנו וסוננו מניתוח הממצאים.

המשתתפים הוקצו במחקר באופן אקראי לארבע קבוצות באופן הבא:

ללא חשיפה לאות פוליטי	חשיפה לאות פוליטי	
100 איש	100 איש	תמונות "קלות"
100 איש	100 איש	תמונות "קשות"

עוצמת רגש - משתנה בלתי תלוי

בכדי לתפעל את עוצמת הרגש במחקר, ולבסס קשר סיבתי בין רגשות להאשמה, השתמשנו בתמונות מאירוע השרפה בכרמל אשר הוצגו בכלי התקשורת. לכלל המשתתפים הוצגה כתבה מאתר החדשות Ynet המסכמת את אסון השרפה בכרמל², בצירוף שלוש תמונות מהאירוע. השימוש בתמונות בכדי לייצר עוררות רגשית מסוימת מוכר היטב לחוקרי תקשורת פוליטית ובמיוחד לאלו העוסקים במחקרי קמפיין בחירות (Brader, 2005; Crigler, Just, & Belt, 2006; Redlawsk & Lau, 2006) לדוגמה, Brader (2005), שחקר כיצד ניתן לעודד הצבעה והשתתפות באמצעות פניה רגשית למצביע,

² לכתבה ראה נספח 1

עסק רבות בכלים ליצירת עוררות רגשית שכזו. Brader מצא כי ישנו קשר ישיר בין חשיפה לדימויים ויזואליים, עוררות רגשית, ופעולה פוליטית. הוא בעיקר ציין כי פרסומות בקמפיין בצירוף מוזיקה יכולות להביא לעוררות רגשית אצל הצופה ועל ידי כך לעודד אותו לנקוט פעולה פוליטית ולהצביע (Brader, 2005).

בכדי להחליט באילו מהתמונות יש להשתמש נערך פיילוט מקדים. בפיילוט השתתפו 49 נשאלים בגילאים שונים אשר נחשפו לשמונה תמונות מוכרות יותר ופחות של השרפה בכרמל. הנשאלים ענו על ארבעה שאלונים המראים את אותן תמונות רק בסדר שונה בכדי לשלול השפעה של סדר הופעת התמונות על ההשפעה שלהן בעיניי המשתתפים.

המשתתפים התבקשו לציין עד כמה מעוררת בהם כל תמונה רגשות באופן כללי בסולם של 1-10³, ואז לציין אילו רגשות הציפה בהם כל תמונה מתוך רשימה או לציין רגש "אחר"⁴. חלק מהרגשות שאנשים ציינו תחת "אחר" הינן: גבורה, התרגשות, עוצמה, חוסר אונים, תדהמה, חרטה, הזדהות, אמפטיה, צער עמוק ועוד. כל משתתף נחשף לכל שמונה התמונות כשלבסוף נבחרו שלושת התמונות שהוגדרו כתמונות ה"קשות ביותר" ושלושת התמונות שהוגדרו כ"הקלות ביותר".

---

³ =1 לא מעוררת בי כל רגש, 10= מעוררת בי רגשות עזים.

⁴ הרשימה כללה רגשות כגון: עצב, כעס, שנאה, פחד, חרדה, אשמה, או "אחר"

טבלה 1 : התמונות המשתתפות בפיילוט המקדים והתגובה הרגשית המדווחת לכל אחת מהן בממוצע

העוצמה הרגשית הממוצעת של התמונות הינה בסדר הבא (מלמעלה למטה) :

	8.33 <u>B</u>
	8.07 <u>E</u>
	8.03 <u>D</u>
	7.14 <u>G</u>
	6 <u>F</u>

	5.8 <u>A</u>
	5.7 <u>H</u>
	5.55 <u>C</u>

הטבלה מצביעה על שלוש תמונות שעוררו תגובה רגשית חזקה יחסית (B, E, D) ושלוש שעוררו תגובה רגשית חלשה יותר (A, H, C). עם זאת, השוואה זו אינה מביאה בחשבון את סדר התמונות.

כדי להעריך את ההבדלים בין התמונות היה שימוש במשתנה "עוצמת הרגש", אשר נמדד על ידי עדות המשתתפים לגבי כל תמונה בשאלה: "עד כמה תמונה זו מעוררת בך רגשות כלשהם?"⁵. נבדקה הרגסיה על משתנה 'עוצמת הרגש' עבור כל התמונות, בשליטה על סדר הופעתן בשאלונים, עם שגיאות-תקן מקובצות לפי נשאלים (Clustered SE) התוצאות מראות שסדר התמונות לא השפיע. כל התמונות הושוו לתמונה C (שקיבלה את התגובה רגשית הממוצעת הנמוכה ביותר). תוצאות הרגסיה מתאימות להתרשמות מהממוצעים. תמונות A, H ו- F נמצאו דומות בעוצמה הרגשית שלהן ל C

⁵ =1 לא מעוררת בי כל רגש, =10 מעוררת בי רגשות עזים

(הבדלים לא מובהקים). תמונות B, E, D ו- G נמצאו מעוררות תגובה רגשית חזקה יותר מ C (מהחזקה ביותר B אל החלשה יחסית G).

טבלה 2 : תגובה רגשית לתמונות בפילוט מקדים

	B (SE)
Picture order	-.042 (.056)
A	.224 (.484)
B	2.766 (.417)***
D	2.472 (.470)***
E	2.547 (.430)***
F	.518 (.475)
G	1.627 (.465)**
H	.211 (.619)
Constant	5.723 (.488)***
N	238
The Model's F Statistic	20.27***
R ²	.22

Legend: **= $p \leq .01$; ***= $p \leq .001$ (two-tailed test, with Clustered SE's).

המסקנה מהפילוט הינה כי לצורך הניסוי ניתן להשתמש בתמונות B, E, D כתמונות המעוררות תגובה רגשית חזקה וסט זה הוגדר "כתמונות קשות"; ובתמונות C, H, A כתמונות המעוררות תגובה רגשית חלשה יחסית וסט זה הוגדר כ"תמונות רכות"⁶.

בנוסף לתמונות והשפעתן, כפי שניתן היה לראות בפילוט המקדים, במהלך הניסוי התבקשו גם המשתתפים להעיד על רגשותיהם לגבי השרפה בכרמל. תשובתם ניתנה באמצעות מתג וירטואלי לכל רגש בנפרד על ציר שנע בין "לא חשתי כך בכלל" לחשתי כך במידה רבה" הרגשות שלגביהן נשאלו המשתתפים הינם: עצב, פחד, אמפטיה, חוסר אונים, ויכולת לעשות יותר'.

זהות פוליטית באמצעות אותות פוליטיים - משתנה בלתי תלוי

בכדי לבדוק את השפעת הזהות הפוליטית על תהליך ייחוס האשמה השתמשנו באותות פוליטיים אשר נסקרו בהרחבה בפרק הספרות. לצורך תפעול החשיפה לאותות פוליטיים נוסחו שני סטים של שאלות. שתיים מתוך ארבעת קבוצות הניסוי נחשפו לאותות פוליטיים והשאלה נוסחה בצורה הבאה:

"באיזה מידה אחראי ראש הממשלה, בנימין נתניהו, יושב ראש הליכוד, לשרפה בכרמל

ולתוצאותיה?"

ובשתיים מתוך ארבעת הקבוצות בניסויי לא הייתה חשיפה לאותות הפוליטיים והשאלות נוסחו בצורה הבאה:

"באיזה מידה אחראי ראש הממשלה, בנימין נתניהו, לשרפה בכרמל ולתוצאותיה?"

---

⁶ ראה טבלה 1

ייחוס אשמה- משתנה תלוי

בכדי לבדוק את המשתנה התלוי: אשמה, התבקשו המשתתפים להעיד על רמת האשמה שהם מייחסים לכל אחת משלושת הדמויות שנבחרו לטובת הניסוי. הדמויות נבחרו על פי השתייכותן לשלוש מפלגות שונות, והיותן בעלות תפקיד בהווה או בעבר הקרוב עם זיקה לאסון השרפה בכרמל. הדמויות הן: בנימין נתניהו, ראש ממשלת ישראל ויו"ר הליכוד; אלי ישי, שר הפנים ויו"ר ש"ס; ומאיר שטרית, שר הפנים לשעבר (שקדם לאלי ישי) ממפלגת קדימה. האשמה התבצעה באמצעות מתג וירטואלי אותו התבקשו המשתתפים להזיז על ציר אופקי של ערכים בין 0 ל 100⁷.

בחלק זה, בו התבקשו המשתתפים לייחס אשמה לשלושת הדמויות. בכדי למנוע השפעה של סדר הופעת הדמויות על תהליך ייחוס האשמה, סדר הופעת הדמויות נעשה בצורה רנדומלית לחלוטין.

על כל דמות נשאלו המשתתפים שלוש שאלות שיחדיו התקבצו ל"מדד האשמה":

1. האחריות של כל דמות לשריפה ולתוצאותיה (כפי שכבר ראינו).
2. באיזה מידה אתה חש כעס כלפי כל דמות?
3. עד כמה אתה מסכים עם האמירה ש: "בעקבות השרפה בכרמל ותוצאותיה הייתה צריכה אותה דמות להתפטר/ לשלם מחיר אישי?".

בכדי לבחון האם ניתן להתייחס לתשובות לשאלות אלו כ"מדד אשמה" אחיד נערך מבחן אלפא קרוונבך לכל דמות בנפרד. במבחן נתגלה כי מהמנות הסולם בין שלושת השאלות הייתה גבוהה⁸ ולכן הן יכולות לשמש למדד אחד. "מדד האשמה" שימש אותנו בהמשך כמשתנה התלוי.

⁷ למתג הווירטואלי בשאלון ראה נספח 2

⁸ . Cronbach's Alpha for Netanyahu=0.8 ; Cronbach's Alpha for Yishai=0.87; Cronbach's Alpha for Shitrit= 0.8

משתני בקרה

בתחילת השאלון⁹ המשתתפים התבקשו לענות על שאלון סוציו-אקונומי שכלל כ-12 שאלות כגון: גיל, מין, שפת אם, אוריינטציה דתית, מעמד סוציו אקונומי, מוצא, הרגלי הצבעה קודמים, מקום מגורים בארץ, ארץ עלייה ועוד¹⁰. בסופו של השאלון נשאלו המשתתפים למי היו מצביעים אילו היו מתקיימות בחירות כעת. כלל השאלות בשאלון קודדו והועברו לערכים מספריים ועובדו באמצעות תוכנה סטטיסטית.

במהלך ניתוח התוצאות נערכה בדיקת רנדומיזציה בין מאפיינים סוציו דמוגרפיים (רמת הכנסה, יד דומיננטית, עמדות פוליטיות, שיוך אתני) בקבוצות המחקר השונות. שתי גרסיות לוגיסטיות שימשו לבדוק את הקשר בין סדרת משתנים סוציו-דמוגרפיים ובין ההקצאה לקבוצת התמונות הקשות (לעומת רכות), ולאות פוליטי (לעומת ללא אות פוליטי), בהתאמה. לא נמצא קשר בין המשתנים הללו להסתברות להקצאה לקבוצת הניסוי, ומכאן שלא נמצאה כי אינדיקציה להקצאה שיטתית בין הקבוצות.

מגבלות המחקר

הכלי המרכזי בשאלון לייחוס אשמה היה מתג וירטואלי שהמשתתפים התבקשו להזיז בהתאם לרגשותיהם. מאחר ולא הופיעו על הסקלה מספרים, ובעצם היו צריכים הנשאלים להעריך באופן רגשי את מיקומם על סקלה זו ללא כל אינדיקציה אבסולוטית, ניתן לייחס לכלי זה יכולת הבעה רגשית גבוהה, אך עדיין המאפשר למשתתפים שלא להזיז את המתג בכלל. 21 נשאלים לא הזיזו אף כפתור של שאלות הרגש, ולכן סוננו מיתרת הניתוחים.

בנוסף, בחרנו לערוך את השאלון ב11/10/11 כחודשיים לפני ציון השנה לאסון ומספר חודשים לפני יציאתנו של דוח מבקר המדינה בנושא. סמיכות גדולה יותר של הניסוי לשני מאורעות אלו יכלה

⁹ לשאלון ראה נספח 2

¹⁰ בנוסף, נשאלו המשתתפים מה היא היד הדומיננטית שלהם, בכדי לשלול השפעה על יכולת הזזת המתג הוירטואלי.

להשפיע מאוד על עוצמת הרגשות של המשתתפים לגבי האסון בכלל והאשמים בו בפרט. ניתן לערוך בעתיד את אותו הניסוי סביב מקרים דומים בנקודות זמן שונות בקרבה או מרחק מרגעי שיא של התעניינות תקשורתית ולראות כיצד השיח הציבורי משפיע על ייחוס האשמה באוכלוסיות שונות.

הבחירה בדמויות במחקר נעשתה כדי להשיג שונות של נציגים מהקשת הפוליטית. ניכר מהממצאים כי נתניהו, לדוגמה, הינו דמות הנתפסת בשונה לחלוטין מדמות כמו מאיר שיטרית מקדימה. ההבדל בין נתניהו לשיטרית מתבטא בקשר שנראה אצל הנבדקים בין הדמות למפלגה לה היא שייכת ותגובתם הרגשית לשניהם. מצאנו כי מצביעי קדימה כמעט ולא מגיבים לשיטרית בהתאם לחשיפה לאותות פוליטיים גם לא בהשוואה לישי ולכן ניתן להסיק כי ייחוסו המפלגתי נתפס בצורה פחות רגשית. בנוסף, ברור לכל כי נתניהו הוא דמות ציבורית בעלת נראות תקשורתית גבוהה בהרבה משאר הדמויות עקב היותו ראש הממשלה.

תוצאות המחקר

כאמור מחקר זה בדק את השפעותיהן היחסיות של רגשות וזהות פוליטית על תהליך ייחוס אשמה.

זהות פוליטית בייחוס אשמה

ראשית בחנו את ייחוס האשמה בקרב מצביעי המפלגות לנבחרי הציבור ללא כל מניפולציה. בחנו את תגובתם של מצביעי ליכוד/ש"ס/קדימה לנתניהו/ישי/ושטרית בהתאמה, בכל ארבעת קבוצות המחקר ללא כל בדיקה של הקשר בין האשמה זו למשתנים האחרים.

נמצא כי גם ללא כל חשיפה לאותות פוליטיים, ישנה הטיה פוליטית בייחוס אשמה בקרב מצביעי ליכוד כלפי נתניהו, ומצביעי קדימה כלפי ישי ושטרית. בקרב מצביעי ליכוד נמצאה הטיה פוליטית בשיפוט של נתניהו והם מאשימים אותו פחות ממצביעי שאר המפלגות בכך 7.52 נקודות באופן מובהק $p=0.041$. בקרב מצביעי קדימה ישנה נטייה להאשים את ישי ב-9 נקודות יותר $p=0.007$. ואת שטרית מצביעי קדימה מאשימים ב-5.4 נקודות יותר במובהקות גבולית $p=0.078$. תוצאות אלה מבוססות על רגרסיות לינאריות בשליטה על משתני בקרה: הכנסה, יד דומיננטית, עמדות פוליטיות, מין, שנת לידה, הזדהות עם דת, ושנת לידה. יתרת הניתוח בעבודה זו בוצעה ביחס לייחוס האשמה לנתניהו בלבד.

טבלה 3 : מיפוי הטיה פוליטית

	ייחוס אשמה לנתניהו	ייחוס אשמה לשטרית	ייחוס אשמה לישי
מצביעי ליכוד	-7.52 (3.66)*		
מצביעי קדימה		5.43 (3.08)†	9.06 (3.35)**
Model <i>F</i>	5.31***	3.04**	8.21***
R-squared	0.01	0.06	0.16
Adj R-squared	0.09	0.04	0.14

Legend: †= $p \leq 0.1$; *= $p \leq .05$; **= $p \leq .01$; ***= $p \leq .001$ (two-tailed test, with Clustered SE's).

כפי שניתן לראות בטבלה מס' 4 כאשר מבודדים את השפעת האות הפוליטי ניתן לראות כי ישנה הטייה פוליטית מובהקת לטובת נתניהו רק בהינתן האות הפוליטי. ללא אות פוליטי מאשימים מצביעי הליכוד את העומד בראשה 1.35 נקודות פחות בצורה לא מובהקת ($p=0.802$) בעוד, בהינתן אות פוליטי, מאשימים מצביעי הליכוד את נתניהו ב 17.25 נקודות פחות ובצורה מובהקת ($p=0.002$). ניתן אף לראות כי סטיית התקן בשתי הקבוצות נשארת דומה מאוד 5.37 ו 5.61 (בהתאמה), מה שמראה כי כלל קבוצת מצביעי הליכוד הושפעו מהופעת הסימן הפוליטי.

טבלה 4: האשמה בחלוקה לפי חשיפה לאות פוליטי

	ייחוס אשמה לנתניהו – ללא חשיפה לאות פוליטי	ייחוס אשמה לנתניהו – בחשיפה לאות פוליטי
מצביעי ליכוד	-1.353 (5.379)	-17.251 (5.610)**
רמת הכנסה	2.290 (1.518)	-0.736 (1.525)
יד דומיננטית	7.948 (5.508)	-4.647 (5.743)
אידיאולוגיה (1=ימין קיצוני ; 5=שמאל קיצוני)	6.562** (2.430)	6.800** (2.486)
מין	-2.271 (3.718)	-4.346 (3.774)
שנת לידה	-0.070 (.120)	-0.194 (0.124)
מידת דתיות	-1.181 (2.334)	-.295 (.268)
תמונות קשות	-.265 (3.656)	-1.289 (3.715)
_cons	169.96 (236.46)	318.87 (258.41)
Model F	1.96*	4.77***
R-squared	0.09	0.19
Adj R-squared	0.04	0.15
Number of obs	189	191

Legend: *= $p \leq .05$; **= $p \leq .01$; ***= $p \leq .001$ (two-tailed test, with Clustered SE's).

על מנת לבדוק כי ההבדל בין המקדמים של "הצבעה לליכוד" בשתי הרגרסיות הינו מובהק בדקנו את הבדל זה על פי הנוסחה להשוואת מקדמים באוכלוסיות שונות (Clogg et al. 1995, Paternoster et al. 1998).¹¹ על פי מבחן זה ההבדל בין המקדמים הינו מובהק ($p = .039$). מכל זאת עולה כי השערתנו הראשונה אוששה לגבי נתניהו ומצביעי ליכוד. אכן נמצא כי בהיחשף לסימן פוליטי, הטייתם של מצביעי הליכוד לגבי נתניהו הופכת למובהקת.

זהות פוליטית ורגשות בייחוס אשמה

ההשערה השנייה במחקר זה הייתה כי סימן פוליטי יביא להטיה פוליטית בייחוס אשמה אף יותר במעורבות רגשות. ראשית נבחן את השפעת התמונות על דפוסי האשמה על פני שני התנאים של חשיפה לאות פוליטי. כפי שניתן לראות בטבלה מספר 5, ישנה הטיה מפלגתית של מצביעי נתניהו רק בהעדר תמונות קשות. בחשיפה לתמונות רכות מצביעי ליכוד מאשימים אותו 15.67 נקודות פחות ממצביעים אחרים בצורה מובהקת $p=0.005$. בעוד בחשיפה לתמונות קשות מאשימים את נתניהו בוחריו רק ב 3.35 נקודות פחות ובצורה לא מובהקת $p=.551$. עם זאת, הבדל זה אינו מובהק סטטיסטית ($p = .119$).

---

¹¹ $Z = \frac{b_1 - b_2}{\sqrt{SEb_1^2 + SEb_2^2}}$

טבלה 5 : מצביעי ליכוד מייחסים אשמה לנתניהו בחשיפה לתמונות קשות ורכות

	ייחוס אשמה לנתניהו – בהינתן תמונות "רכות"	ייחוס אשמה לנתניהו – בהינתן תמונות "קשות"
מצביעי ליכוד	-15.674 (5.566)**	-3.35 (5.61)
רמת הכנסה	0.429 (1.62)	.713 (1.48)
יד דומיננטית	0.41 (5.55)	1.679 (5.741)
אידאולוגיה	6.318 (2.602)*	7.184 (2.357)**
מין	-.170 (3.851)	-6.704 (3.74) †
שנת לידה	-0.057 (0.13)	-0.16 (0.12)
זהות דתית	0.263 (0.27)	-2.83 (2.4)
_cons	147.110 (252.83)	356.98 (228.30)
Model <i>F</i>	2.89***	3.81***
R-squared	0.13	0.16
Adj R-squared	0.084	0.12
Number of obs	187	193

Legend: †= $p \leq 0.1$; *= $p \leq .05$; **= $p \leq .01$; ***= $p \leq .001$ (two-tailed test, with Clustered SE's).

לאחר שבחנו בחלק הקודם את השפעת האות הפוליטי לבדו, ובחלק זה את השפעת התמונות לבדם, כעת נבחן את השפעת שני המשתנים הבלתי תלויים על המשתנה התלוי: האשמה. טבלה 6 מציגה את

השפעת הזהות הפוליטית (הצבעה לליכוד) על ייחוס אשמה, בכל ארבעת הקבוצות, בהתבסס על 4 רגרסיות זהות בשליטה על משתני הבקרה שהוצגו לעיל.

טבלה 6 : השפעת הזהות הפוליטית (הצבעה לליכוד) על ייחוס אשמה לנתניהו בחשיפה לתמונות קשות ורכות ואות פוליטי, ובלי אות פוליטי

סה"כ	תמונות רכות	תמונות קשות	
G <i>B=-17.251 (5.610)</i> <i>P=.002</i> <i>N=191</i>	A <i>B=-20.622</i> <i>P=.018</i> <i>N=98</i>	B <i>B=-15.391</i> <i>P=.051</i> <i>N=93</i>	אות פוליטי
H <i>B=-1.353 (5.379)</i> <i>P=.802</i> <i>N=189</i>	C <i>B=-12.846</i> <i>P=.093</i> <i>N=89</i>	D <i>B=10.704</i> <i>P=.184</i> <i>N=100</i>	ללא אות פוליטי
<i>B=-9.478</i> <i>P=.014</i> <i>N=380</i>	E <i>B=-15.674 (5.566)</i> <i>P=.005</i> <i>N=187</i>	F <i>B=-3.350 (5.609)</i> <i>P=.551</i> <i>N=193</i>	סה"כ

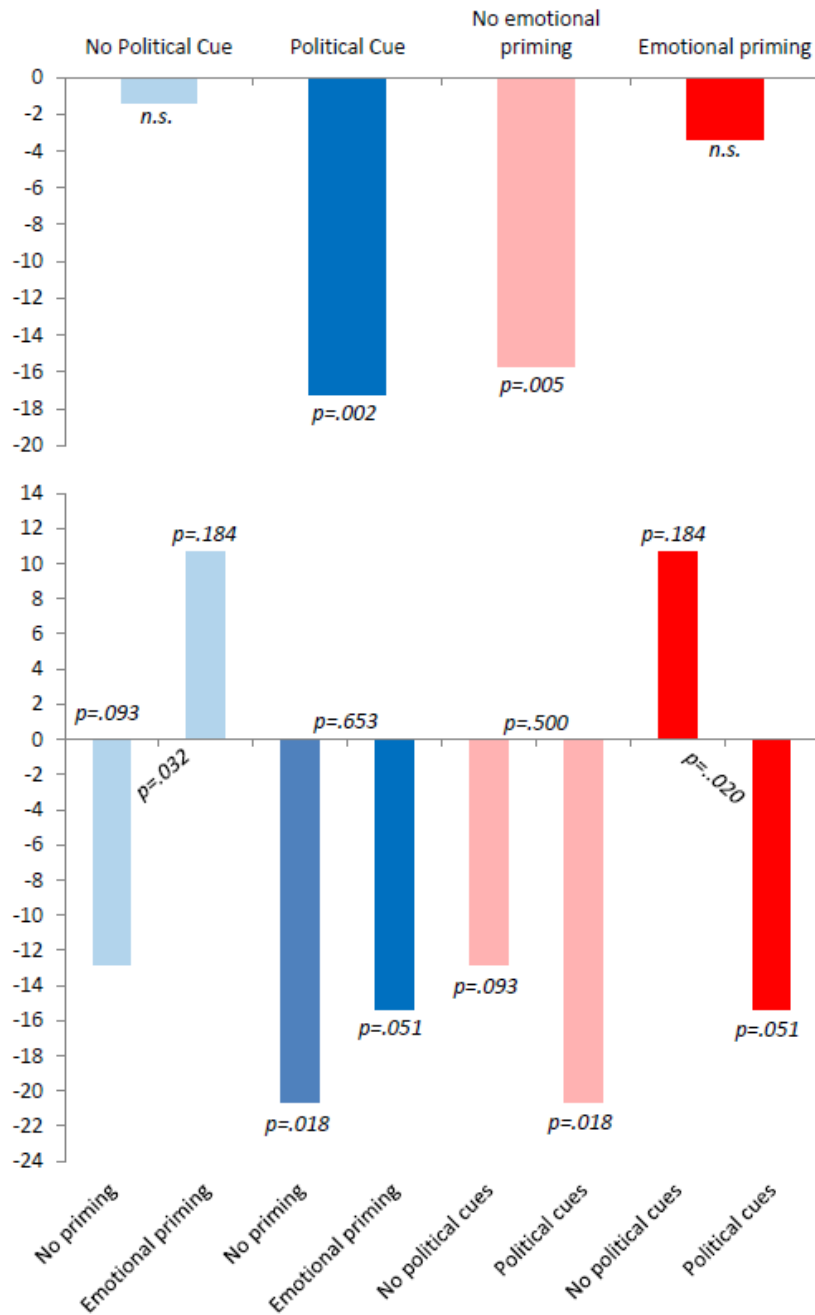
Legend: B= blame; P= p value; N= number of obs.

¹³
$$Z = \frac{b_1 - b_2}{\sqrt{SEb_1^2 + SEb_2^2}}$$
 בכדי לבחון את ההפרש בין שתי רגרסיות השתמשנו במבחן ¹² Z

¹² כפי שמוצג ב Raymond et all, 1998

¹³ where, V_1 and V_2 are the degrees of freedom and SEb_1 and SEb_2 are the coefficient variances associated with the first and second groups respectively

תרשים 1: מדידת הטיה פוליטית בהאשמה בתנאי ניסוי:

כפי שניתן לראות בתרשים מס' 1, חשיפה לתמונות קשות מחלישה את ההטיה הפוליטית ב-23.5 נקודות בהעדר אותות פוליטיים ($p=0.032$, $n=189$), על פי מבחן ה-Z של הרגרסיות ברובריקות C ו D. אך בחשיפה לאותות פוליטיים, תמונות קשות מורידות את ההטיה הפוליטית רק ב-5.3 ($p=0.653$, $n=191$) על פי מבחן ה-Z של רובריקות A ו B.

בנוסף, מבחן ה-Z לרגרסיות המוצגות ברובריקות B ו D מראה כי בחשיפה לתמונות קשות, הופעת האות הפוליטי מעלה את ההטיה הפוליטית ב 26.1 נקודות ($p=0.020, n=193$), לעומת זאת בהעדר תמונות קשות האות הפוליטי מעלה את ההטיה הפוליטית רק ב 7.2 נקודות ($p=0.5, n=187$) על פי מבחן ה-Z של רובריקות A ו C.

אם כך, תנאים של רגש מוגבר (תמונות קשות) גרמו לירידה בהטיה הפוליטית בייחוס אשמה, רק בהעדר אות פוליטי. אך כאשר מובאים שני המשתנים ביחד ניכר כי לתמונות קשות ישנה השפעה ממתנת על הטיה מפלגתית בתהליך האשמה, אך האות הפוליטי חוזר ומאזן את ההטיה הפוליטית וכוחן של התמונות נחלש.

כאמור האשמה הינה אחד הכלים החשובים ביותר בידי של הבוחר לגיבוש עמדות ודעות בנוגע לנבחרי ציבור ותכניות מדיניות. מחקר זה בדק דפוסים של האשמת דמויות פוליטיות במצב של מעורבות זהות פוליטית ורגשות באמצעות ניסוי בנושא השרפה בכרמל ותוצאותיה. שאלת המחקר המרכזית הינה: **באיזה אופן ישפיעו זהות פוליטית ורגשות על תהליך ייחוס האשמה?** וכמו כן נבדקו שתי שאלות משנה:

1. כיצד תשפיע זהות הפוליטית של המשתתף על ייחוס האשמה.
2. מה הוא היחס בין זהות פוליטית לרגשות בתהליך ייחוס אשמה בהינתן חשפיה לשניהם.

זהות פוליטית והאשמה.

בהתאם להשערת המחקר הראשונה שטענה כי חשיפה לאותות פוליטיים יחזקו את הזהות הפוליטית ולכן יביאו להטיה פוליטית בייחוס אשמה, עוד בטרם הופעלה כל מניפולציה על המשתתפים, נמצא כי ישנה הטיה פוליטית בייחוס אשמה בקרב מצביעי נתניהו כלפיו, ומצביעי קדימה כלפי ישי ושטרית. בנוסף, בהינתן חשיפה לאותות פוליטיים נמצא כי ישנה הטיה חזקה אף יותר בקרב מצביעי הליכוד כלפי נתניהו אך לא נמצאה כל השפעה בקרב הדמויות האחרות ומצביעיהם.

לכן, השערתנו הראשונה אוששה רק לגבי נתניהו ומצביעי ליכוד, כאשר בהיחשף לסימן פוליטי נוקטים בהטיה פוליטית יותר ומאשימים את נתניהו פחות בהשוואה לשאר המשתתפים. אך לא נמצא כי ישנה אותה השפעה לגבי שיטרית וישי למרות שנמצאה הטיה פוליטית ללא חשיפה לסימן פוליטי.

במקרה של נתניהו השערה זו הינה בהתאמה ובהמשך ישיר למחקרים רבים העוסקים בחשיבותו של האות הפוליטי כמייצר הטיה פוליטית (Rahn, 1993; Cohen, 2003; Campbell et al 1960; Blais et al, 2009; Rudolph, 2006; Tilly & Hobolt, 2011).

במקרה של שאר הדמויות הפוליטיות ראינו כי אין השפעה של האות הפוליטי על דפוס האשמה שלהן. ניתן להניח כי שמות מפלגותיהן אינן פועלים כאותות פוליטיים. במונחיה של Rahn הם אינם

מתפקדים כקטגוריות קוגניטיביות המורכבות מפרטים אשר נאספו לאורך השנים על ידי הבוחר וסביבתו (Rahn, 1993). יכול היות שקטגוריות אחרות כן היו מתפקדות במקרה ש"ס וקדימה כגון קטגוריות עדתיות או ימין-שמאל.

זהות פוליטית ורגשות בייחוס אשמה

ההשערה השנייה במחקר זה גורסת כי חשיפה לאותות פוליטיים יביאו להטיה פוליטית בייחוס אשמה אף יותר בהינתן רגשות עזים. **בניגוד להשערה, ניתן לראות כי לתמונות הקשות יש דווקא השפעה ממתנת על ההטיה הפוליטית** בחשיפה לתמונות רכות מצביעי נתניהו מאשימים אותו פחות מכל שאר המשתתפים בצורה מובהקת. בעוד בחשיפה לתמונות קשות בוחריו של נתניהו מאשימים אותו במידה שאינה שונה באופן מובהק ממצביעים אחרים. תמונות קשות מגבירות את האשמה של נתניהו אצל מצביעי ליכוד לעומת תמונות רכות, מה שיכול להציע כי תמונות קשות ממתנות את ההטיה המפלגתית (שהייתה גורמת למצביעי נתניהו להאשימו פחות).

מחקר זה החל דרכו בהשראת מחקרם של Malhotra & Kuo אשר בדקו את מעורבותו של רגש בתהליך האשמה בהינתן שני מקורות מידע. הם מצאו כי כאשר אנו אמוציונליים יותר אנו נוטים לבחור במקור האינפורמציה הרגשי יותר. אצלם היה זה האות הפוליטי (בניגוד לאות תפקיד Office Cue). מה שאומר שרגשות חזקים מביאים להישענות יתרה על אותות ויורסטיקות. מחקרם מנגוד לגמרי למחקרים אחרים המראים כי דווקא רגשות עזים כגון פחד יכולים להביא לעזיבתם של תפיסות העולם הרגילות ולחיפוש אחר יותר אינפורמציה ומחשבה. מספר חוקרים לדוגמה מראים כי פחד יכול להביא לשינוי בעמדות פוליטיות, לזניחת עמדות קודמות ולקיום דיון פנימי שיכול להביא להצבעה בניגוד להטיות קודמות (Barder 2005, Marcus & MacKuen 1993) המחקר כאן ממשיך מחקרים אלה ומנוגד למחקרם של Malhotra & Kuo, מבחינה זו, מאחר והוא מראה כי רגשות חזקים ממתנים את ההטיה הפוליטית הטבעית (Malhotra & Kuo, 2009).

אומנם תמונות קשות ממתנות את ההטיה המפלגתית בקרב מצביעי נתניהו אך ניתן לראות גם כי חשיפה לאות פוליטי חוזר ומחזק את הזהות הפוליטית של המאשים ולכן מחליש את השפעת התמונה הקשה.

בהיחשף לתמונות קשות אך, ללא אות פוליטי, גובר הרגש החזק על זהותו הפוליטית של מצביעי נתניהו והם מאשימים יותר. לעומת זאת כאשר ישנה חשיפה לתמונות קשות אך גם לאות הפוליטי (המעודד תגובה המונעת מזהות פוליטית) ניתן לראות כי מצביעי נתניהו מאשימים אותו פחות מאשר בהעדרו של האות הפוליטי. מכאן ניתן לראות כי רגש לא מביא להגברת שיפוטי אחריות אך כן ממתן זהות פוליטית, כל עוד אין אות פוליטי.

הנתונים ממחקר זה מראים כי לרגש השפעה ממתנת על ההטיה הפוליטית אך לאות הפוליטי כוח גדול יותר והוא מייצב מחדש את ההטיה הפוליטית למרות השפעת הרגש הנובע מהתמונות הקשות.

תוצאות מחקר זה מעט דומות למחקרו של דרוקמן. מחקרו נסמך על מחקרי עבר המראים את חוזקו הרב של אפקט המסגור בבחירה בין שתי חלופות לפתרון בעיה. דרוקמן מראה כי הטיה פוליטית גוברת על הטיית המסגור, במחקר זה אנו מראים שהטיה פוליטית גוברת אף על ההשפעה המרסנת של רגשות בתהליך האשמה (Drukman, 2001).

ניתן לייחס תנודתיות בהשפעות הרגש והזהות הפוליטית במחקר זה לתאוריה העולה ממחקרם של Geva & Skorick המבדלים בין רגשות שליליים נמוכים כמו חוסר אהדה לעומת רגשות שליליים גבוהים כמו שנאה. הם מסבירים כי הקבוצה הראשונה והנמוכה יותר יכולה להביא להתעניינות באינפורמציה ולשינוי עמדות בעוד רגשות גבוהים יותר מביאים לקיבעון ולחשיבה יותר מוטה פוליטית. ניתן להניח כי בוחר נתניהו אשר היו מושפעים מהתמונות לרגע אומנם חוו יותר רגשות שליליים לגבי נתניהו אך היו אלו רגשות נמוכים כגון חוסר אהדה רגעי, ולא שנאה עמוקה. מאחר ורגשות שליליים נמוכים, על פי Geva & Skorick, מאפשרים יותר גמישות מחשבתית, יכלו בוחריו של נתניהו לנקוט בחשיבה פחות מוטה מפלגתית (Geva & Skorick, 2006).

לסיכום ניתן לראות כי בתהליך ייחוס האשמה תופסים הזהות הפוליטית והרגש מקום נכבד ולשניהם השפעה על שיפוטי אחריות. עם זאת בעוד נמצא שלאות פוליטי השפעה מעצימה על הטיה הפוליטית, קשה לקבוע את תפקידו של הרגש ממחקר זה. אומנם ישנה מגמה המראה כי רגש חזק ממתן הטיה פוליטית אך עם זאת כאשר ישנה חשיפה גם לאות הפוליטי חוזרת הזהות הפוליטית ומבטלת את השפעת הרגש. ממצאים אלו מסתדרים היטב עם מחקרי עבר המראים את חוזקו של האות הפוליטי ואת היכולת של רגשות חזקים לערער תפיסות עבר. אך תוצאות המחקר אינן מסתדרות עם השערת המחקר השנייה או עם מחקרים של Malhotra & Kuo המראים כי דווקא רגש חזק מביא להישענות על יורסטיקות וקיצורי דרך.

לאחרונה מלאו שנתיים לאסון השרפה בכרמל, עליו מבוסס הניסוי במחקר זה. בכתבת ynet שיצאה בחודש דצמבר 2012 נכתב כי:

"שנתיים לאחר השריפה בכרמל ולאחר עיכוב ממושך, אושרה לפני כמה שבועות העברת התקציב הממשלתי המיועד לשיקום הכרמל. קרוב ל-50 מיליון שקלים יועברו לגופים העוסקים בכך, ובראשם רשות הטבע והגנים, מה שיאפשר להרחיב באופן משמעותי את הפעילות שכבר מתבצעת בשטח... ראש הממשלה, בנימין נתניהו, לא השתתף בטקס השנה, לאחר שבשנה שעברה עורר סערה סביב נאוומו... העתירה (של משפחות ההרוגים) נדחתה על ידי בית המשפט העליון, שקבע כי "אין עילה להתערבות שיפוטית בהחלטת ראש הממשלה שלא להעביר את השרים מכהונתם, על רקע ממצאי דו"ח המבקר והמלצותיו. יחד עם זאת הודגש, כי אין בהכרעה זו משום נקיטת עמדה ביחס למשמעויות הציבוריות שנושא עמו דו"ח המבקר, על ממצאיו והמלצותיו... בית המשפט העליון התייחס גם למועד שבו ניתן פסק הדין, ערב הבחירות, ובפסק הדין נכתב כי "אנו מצויים ערב בחירות לכנסת ה-19 שעתידות להתקיים בעוד כחודשיים ימים... הרכב השופטים הוסיף כי "הציבור יכול להביע את דעתו על תפקודו של שר ועל החלטת ראש הממשלה שלא להעביר אותו מכהונתו – לשלילה או לחיוב – בבואו לממש את זכותו הדמוקרטית לבחור את נציגיו בבחירות לכנסת..."¹⁴

קטע זה מסכם את השחקנים המרכזיים שלקחו חלק בדיון הציבורי שהתרחש במהלך השרפה בכרמל ובשנתיים שלאחריה. נוכחים פה התקשורת, בני המשפחות (על קבוצותיהם השונות), נבחרי הציבור בדרגותיהם השונות, בית המשפט, המערכת הפוליטית, והציבור כולו. מצוינות גם, ההשלכות הכבדות שהיו לאסון השרפה בכרמל מבחינת רכוש ואבדות בנפש, ואף את הניסיון לתקן. מצוינות בקצרה גם

---

¹⁴ כתבת ynet מיום ד' ה-5.12.12 שנכתבה על ידי צפריר רינת ורויטל חובל
<http://www.haaretz.co.il/news/science/1.1879897>

ההשלכות של מקרה השרפה בכרמל על האמון בין משפחות ההרוגים לראש הממשלה ושרים אחרים שהיו מעורבים באסון, ואף הפגיעה באמון הציבור כולו בממשלה ובמערכת השלטונית.

בין המילים בכתבה שלפנינו עוד אפשר לחוש את הרגשות העזים, הכאב, הכעס, והצער שחשו משפחות הקורבנות, כמו גם הציבור כולו, סביב האסון. הכתבה מסבירה כיצד מנסה הציבור לתרגם רגשות אלו לפעולה בשטח אל מול נבחריו. מצוינת כאן התגובה האישית לראש הממשלה, דרישה לפיטורין של שרים הנושאים באחריות, פניה למבקר המדינה, ולבית הדין הגבוה לצדק. בסוף הקטע אף קורא בית המשפט לציבור לתרגם את תחושותיו להצבעה בקלפי.

המערכת השלטונית במדינת ישראל, כמו בשאר הדמוקרטיות בעולם, מושתתת על דיאלוג רציף בין הבוחר לנבחר, המבוסס על קבלת החלטות, אמירות תקשורתיות, פעולות, תכניות מדיניות, ותגובות למציאות מצד הנבחר. מצדו של הבוחר ישנו תהליך שוטף ובלתי פוסק של שיפוט הצלחות וכשלונות וגיבושי עמדה לגבי הנבחר. השרפה בכרמל ותוצאותיה הינם רגע אחד מורכב בהיסטוריה של מערכת היחסים בין הבוחר לנבחר במדינת ישראל, אשר יכול לאפשר לנו ללמוד עליה רבות.

מחקר זה מבקש לקחת חלק בניסיון להבין לעומק את אותה מערכת היחסים בין הבוחר והנבחר, ובעיקר את תהליך גיבושי העמדה של הבוחר, על ידי הבנה עמוקה של הדפוסים בהם מגבש הבוחר ייחוסים אשמה לנבחרים ציבור. בכדי לעשות זאת, בחרנו לבדוק את מעורבותם של רגשות וזהות פוליטית על ייחוסים אשמה.

המחקר התבסס על ניסוי שבו השתתפו כ-400 איש במדגם מייצג של החברה הישראלית, אשר נתבקשו ליחס אשמה לדמויות ציבוריות הקשורות לאסון השרפה בכרמל. בכדי לבדוק מעורבות רגשות וזהות פוליטית בדפוסים האשמה, המשתתפים חולקו לארבע קבוצות בצורה רנדומלית, כאשר חלקם נחשפו ל"תמונות קשות" ומעוררות רגש, חלקם נחשפו לאות פוליטי המעורר חשיבה מוטה מפלגתית, וחלק מהמשתתפים נחשפו לשניהם.

המחקר הינו המשך ישיר לספרות ענפה העוסקת בכוחה הרב של זהות פוליטית על פעולה פוליטית, והא גם ממשיך ספרות רבה העוסקת במעורבות רגשות בתהליכים פוליטיים שונים ובהאשמה בפרט.

עם זאת, זוהי הפעם הראשונה בו נשלטה ותופעלה ההשפעה הרגשית על המשתתפים והיה ניתן למדוד את השפעתה על תהליך ייחוס האשמה בשילוב תפעול הזהות הפוליטית.

תוצאות המחקר מראות כי לרגש השפעה ממתנת על ההטיה הפוליטית אך לאות הפוליטי כוח גדול יותר והוא מייצב מחדש את ההטיה הפוליטית. תוצאות המחקר תואמות למחקרים רבים אחרים שעסקו במעורבות רגשות בתהליכים פוליטיים אך מנוגדות להשערת המחקר ולמחקרם של Malhotra & Kuo אשר בהשראתו תוכנן מחקר זה.

המחקר מראה, פעם נוספת, את השפעתה החזקה והמשמעותית של זהות פוליטית על גיבושי עמדה מצד הבוחר, גם במאורע רגשי כמו השרפה בכרמל. אך הוא גם קורה למחקר נוסף על מקומן של רגשות ותגובה רגשית בייחוס האשמה ובתהליכים פוליטיים בכלל.

- Alick, Mark D. (2000). "Culpable Control and the Psychology of Blame", **Psychological Bulletin** 126(4): 556-574.
- Baumeister, R. F., & Newman, L.S. (1994). "Self-Regulating of Cognitive Inference and Decision Processes". **Personality and Social Psychology Bulletin**, 20, 3-19.
- Bartling, Bjorn, & Urs Fischbacher. (2012). "Shifting the Blame: On Delegation and Responsibility", **Review of Economic Studies**, 79. 67-87.
- Blais, A., et al. (2009). "Political Judgments Perceptions of Facts, and Partisan Effects", **Electoral Studies**, doi:10.1016/j.electstud.2009.07.001
- Brader, T. (2005). "Striking a Responsive Chord: How Political Ads Motivate and Persuade Voters by Appealing to Emotions". **American Journal of Political Science** 49, 388-405.
- Campbell, Angus, Philip Converse, Warren Miller, & Donald E. Stokes. (1960). **The American Voter**. Chicago: University of Chicago Press.
- Cohen, G. L. (2003). "Party over Policy: The Dominating Impact of Group Influence on Political Beliefs". **Journal of Personality and Social Psychology** 85, 807-822.
- Conover, P., & Feldman, S. (1986). "Emotional Reactions to the Economy: I'm mad as hell and I'm not going to take it anymore". **American Journal of Political Science** 30, 30-78.
- Crigler, A., Just, M., & Belt, T. (2006). "The Three Faces of Negative Campaigning: The Democratic Implications of Attack Ads, Cynical News and Fear Arousing Messages". In D.P. Redlawsk (ed.), **Feeling Politics: Emotion in Politics Information Processing**, pp. 135-164. New York: Palgrave Macmillan.
- Druckman, James N. (2001). "Using Credible Advice to Overcome Framing Effects." **The Journal of Law, Economics, & Organization** 17: 62-82
- Geva, n & Skorick, J.M. (2006) "The Rmotional Calculus of Foreign Policy Decisions: Getting Emotions out of the Closet" In D.P. Redlawsk (ed.), **Feeling Politics: Emotion in Politics Information Processing**. New York: Palgrave Macmillan. pp. 209-239
- Gilbert, D.T., & Malone, P.S. (1995)." The Correspondence Bias". **Psychological Bulletin**, 117, 21-38.
- Iyengar Shanto. (1989) "How Citizens Think about National Issues: A Matter of Responsibility", **American Journal of Political Science**, vol. 33 no.4 pp. 878-900

James Tilly, Hobolt Sara B. (2011). "Is the Government to Blame? An Experimental Test of Performance and Responsibility", **The Journal of Politics**, vol.73, No. 2, April 2011, pp. 316-330.

Oxford Advanced Learner Dictionary. 1989. Oxford: Oxford University Press.

Kahneman D. & Frederick, S. (2002). "Representativeness Revisited: Attribute Substitution in Intuitive Judgment". In T. Gilovich, D. Griffin, & D. Kahneman (Eds.) **Heuristics and Biases**, New-York: Cambridge University Press, pp. 49-81

Kahneman, Daniel, & Cass R. Sunstein. (2007). "Indignation: Psychology, Politics, Law" In John M. Olin **Law & Economics Working Papers**. Chicago
<http://www.law.uchicago.edu/files/files/346.pdf>

Kelthner Dacher, Ellsworth Phoebe C & Edwards Kari. 1993. "Beyond Simple Pessimism: Effects of Sadness and Anger on Social Perception". **Journal of Personality and Social Psychology**, vol. 64. No. 5, 740-752.

Kunda, Z. (1990). "The Case for Motivated Reasoning". **Psychological Bulletin**, 108, 480-98.

Malhotra, Neil & Kuo G. Alexander (2009). "Emotions as Moderators of Information Cue Use: Citizen Attitudes Toward Hurricane Katrina." **American Politics Research**, 37: 301-326.

Marcus GE, MacKuen M.1993. "Anxiety, Enthusiasm and the Vote: the Emotional Underpinnings of Learning and Involvement During Presidential Campaigns". **American Political Science Review**. 87:688-701.

Marcus GE. 1988. "The Structure of Emotional Response: 1984 Presidential Candidates". **American Political Science Review**. 82 (no.3):737-761

Marcus, G.E. (2000). "Emotions in Politics", **Annual Review of Political Science** 3,221-250.

Meyer, B., (1995), "Lesson from the U.S. Unemployment Insurance Experiments," **Journal of Economic Literature**, 33, 91-131.

Rahn, W. M. (1993). "The Role of Partisan Stereotypes in Information Processing about Political Candidates", **American Journal of Political Science** 37, 472-496.

Redlawsk, D.P. (2006)."Feeling politics: Emotion in Politics Information Processing", In D.P. Redlawsk (ed.), **Feeling Politics: Emotion in Politics Information Processing**,. New York: Palgrave Macmillan pp. 1-10

- Rudolph, T. J., & Grant, T. J. (2002). "An Attritional Model of Economic Voting: Evidence from the 2000 Presidential Election". **Political Research Quarterly**, 55, 805-823.
- Redlawsk, D.P., & R.R. (2006). "I like him, but: Vote choice when candidate likeability and closeness on issues clash". In D.P. Redlawsk (ed.), **Feeling Politics: Emotion in Politics Information Processing**,. New York: Palgrave Macmillan, pp. 187-208
- Rudolph, J. Thomas (2006). "Triangulating Political Responsibility: The Motivated Formation of Responsibility Judgments." **Political Psychology**, vol. 27, No. 1, 2006.
- Rusting CL, Larsen RJ. 1998. "Personality and Cognitive Processing of Affective Information", **Personality Sociology Psychology Bulletin**. 24:200-2013.
- Schlenker. B. R., Britt, T.W., Pennington, J., Murphy, R., & Doherty, K. (1994). "The Triangle Model of Responsibility". **Psychological Review**, 101, 632-652
- Schwarz Nibert (2000). "Emotion, Cognition, and Decision Making", **Cognition & Emotion**, 14:4, 433-440.
- Small DA, Lerner JS, Fischhoff B. (2006). "Emotion Priming and Attributions for Terrorism: Americans' Reactions in a National Field Experiment", **Political Psychology**, vol. 27, no.2 289-298.
- Sulitzeanu-Kenan Raanan. (2010). "Reflection in the Shadow of Blame: When Do Politicians Appoint Commissions of Inquiry?" **British Journal of Political Science** 40(3): 613-634
- Stein, R.M. (1990). "Economic Voting for Governor and U.S. Senator: The Electoral Consequences of Federalism" **.Journal of Politics**, 52, 29-53.
- Sulitzeanu-Kenan Raanan & Lior Sheffer. (2012). "A Formal Model of Social Blame in Political. Context", Presented at the 69th Annual Midwest Political Science Association (MPSA) Conference. March 31 – April 3, 2011, Chicago.
- Tyler, T.R. (1982). "Personalization in Attributing Responsibility for National Problems to the President". **Political Behavior** 4, 379-399.

אלמוג יהונתן, (2011), "שבויים באי-ודאות: הנכונות לקיים עסקת שבויים בתנאי ודאות ואי-ודאות", בית הספר על שם פדרמן למדיניות ציבורית וממשל, האוניברסיטה העברית בירושלים.

רובינשטיין אמנון ווולפסון אדם, (2012), **באין ממשלה: איך לתקן את קלקולי המשטר**, זמורה ביתן,

ישראל.

נספח 1: כתבה מ ynet שהוצגה בשאלון לכל המשתתפים.

"אמש (יום א'), 82 שעות אחרי פרוץ האש בשריפה הקשה בתולדות מדינת ישראל, זה קרה. הכבאים יישארו בשעות הקרובות באזורים שבהם היו דליקות במטרה למנוע פריצה מחודשת של האש, אבל נראה שהאסון הכבד הגיע לסיימו - והשאיר אחריו [42 משפחות שכולות](#), עשרות בתים חרבים, כ-50 אלף דונמים שחורים והרבה שאלות קשות.

השריפה בכרמל החלה כפטריית עשן מרהיבה ביום שמש יבש. במבזק הראשוני ב-ynet נכתב כי האש פרצה סמוך לעוספיה, וקיים חשש שהשריפה תתפשט. ארבע שעות אחר כך, הסיפור קיבל נופך טראגי במיוחד עם דיווח על אוטובוס שנלכד בלהבות שסירבו לעצור. לאחר מכן, האירועים התפתחו בקצב מסחרר. לבסוף, [בשריפת יער](#) נרחבת, שהתרחשה, מ-2 עד [5 בדצמבר 2010](#) נשרפו [יער](#), [חורש](#) ובתי מגורים בשטח נרחב מתוך [פארק הכרמל](#) והיישובים שבסביבתו. כ-17,000 איש פונו מבתיהם וקרוב ל-50 קמ"ר, וכ-5 מיליון עצים עלו באש. כבר ביומה הראשון הפכה השריפה לאסון השריפה הכבד ביותר בתולדות מדינת ישראל וכונתה אסון השרפה בכרמל".
(מתוך כתבת 06.12.10ynet)

נספח 2: השאלון

תמונות קשות	תמונו רכות	
3	1	פוליטי
4	2	לא פוליטי

=====

לפניך שאלון המועבר במסגרת עבודת תזה שנערכת באוניברסיטה העברית בירושלים. השאלון הוא אנונימי ותשובותיך ישמשו (ללא כל פרטים אישיים) לצורך המחקר בלבד. השאלון מנוסח בלשון זכר מטעמי נוחות, אך מיועד לנשים וגברים כאחד.

הצלחת המחקר הנך מתבקש לענות על כל השאלות ולקרוא את כל ההוראות וההנחיות שמקדימות כל שאלה. השאלון עוסק בעמדות ודעות, ולכן אין בו תשובות "נכונות" או "לא נכונות". אנא, ענה בכנות!

תודה רבה על שיתוף הפעולה!

לצרכים סטטיסטיים, אנא השלם את הפרטים הבאים:

1. גיל: _____
2. מין: זכר \ נקבה (הקף בעיגול). _____
3. שפת אם: _____
4. ארץ לידה: _____
5. שנת עלייה: _____
6. מה הוא אזור מגוריך? _____

צפון	דרום	מרכז	ירושלים והסביבה
------	------	------	-----------------

7. השכר הממוצע במשק הוא 8,454 ₪. מהי רמת הכנסתך בהשוואה לשכר הממוצע במשק?

מעט מעל לממוצע במשק	הרבה מעל לממוצע במשק	השכר הממוצע במשק	מעט מתחת לממוצע במשק	הרבה מתחת לממוצע במשק
---------------------	----------------------	------------------	----------------------	-----------------------

8. לאיזה דת אתה משתייך

יהודי	מוסלמי	נוצרי	דרוזי	אחר
-------	--------	-------	-------	-----

9. האם את/ה? (הקף בעיגול)

חרדי	דתי	מסורתי	חילוני
------	-----	--------	--------

10. איך הייתי מגדיר את עמדותיך הפוליטיות? (הקף בעיגול)

ימין קיצוני	ימין	מרכז	שמאל	שמאל קיצוני
-------------	------	------	------	-------------

11. לאיזו מפלגה הצבעת בבחירות האחרונות?

1. קדימה	7. יהדות התורה
2. ליכוד	8. הבית היהודי
3. ישראל ביתנו	9. מר"צ
4. ש"ס	10. רע"מ תע"ל
5. מפלגת העבודה	11. חד"ש
6. איחוד לאומי	12. בל"ד
	13. אחר

12. לאיזה מהקבוצות הבאות אתה רואה עצמך שייך?

אשכנזי	מזרחי	יוצא ברית המועצות לשעבר	אנגלוסקסי	יוצא אתיופיה	אחר
--------	-------	-------------------------	-----------	--------------	-----

השריפה בכרמל:

בחלק זה תשאל על עמדתך האישית בקשר לשרפה בכרמל ולתוצאותיה. קרא בבקשה את הכתבה הבאה, שפורסמה ב-6.12.11 מייד לאחר השרפה וסוקרת אותה. לאחר מכן ענו על השאלות המתייחסות למידת האחריות של דמויות שונות לאסון השרפה בכרמל ותוצאותיו.

"אמש (יום א'), 82 שעות אחרי פרוץ האש בשריפה הקשה בתולדות מדינת ישראל, זה קרה. הכבאים יישארו בשעות הקרובות באזורים שבהם היו דליקות במטרה למנוע פריצה מחודשת של האש, אבל נראה שהאסון הכבד הגיע לסיומו - והשאיר אחריו 42 משפחות שכולות, עשרות בתים חרבים, כ-50 אלף דונמים שחורים והרבה שאלות קשות.

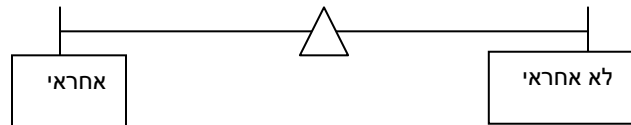
השריפה בכרמל החלה כפטריית עשן מרהיבה ביום שמש יבש. במבזק הראשוני בynet- נכתב כי האש פרצה סמוך לעוספיה, וקיים חשש שהשריפה תתפשט. ארבע שעות אחר כך, הסיפור קיבל נופך טראגי במיוחד עם דיווח על אוטובוס שנלכד בלהבות שסירבו לעצור. לאחר מכן, האירועים התפתחו בקצב מסחרר. לבסוף, בשריפת יער נרחבת, שהתרחשה מ-2 עד 5 בדצמבר 2010 נשרפו יער, חורש ובתי מגורים בשטח נרחב מתוך פארק הכרמל והיישובים שבסביבתו. כ-17,000 איש פונו מבתיהם וקרוב ל-50 קמ"ר, וכ-5 מיליון עצים עלו באש. כבר ביומה הראשון הפכה השריפה לאסון השריפה הכבד ביותר בתולדות מדינת ישראל וכונתה אסון השרפה בכרמל".
(מתוך כתבת 06.12.10ynet)

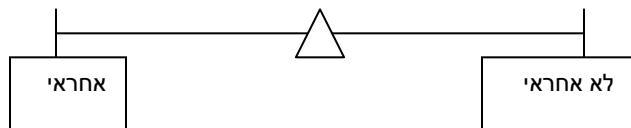
-מעבר עמוד-

אנשים שונים מייחסים רמת אחריות שונה לבעלי תפקידים שונים בקשר לאסונות. בשאלות הבאות הביעו את דעתכם לגבי מידת האחריות של כל אחד מן האישים לאסון השרפה בכרמל ותוצאותיו.

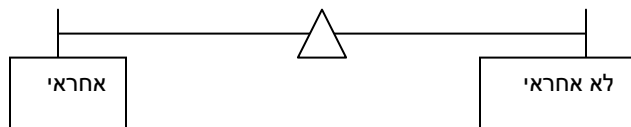
13. באיזה מידה אחראי ראש הממשלה, בנימין נתניהו, יושב ראש הליכוד, לשרפה בכרמל ולתוצאותיה?

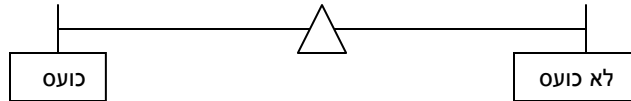
14. באיזו מידה אחראי שר הפנים, אלי ישי, יושב ראש תנועת ש"ס, לשרפה בכרמל ולתוצאותיה?

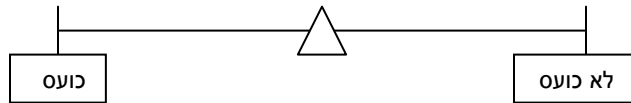
15. באיזה מידה אחראי, מאיר שטרית, שר הפנים הקודם, ממפלגת קדימה, לשרפה בכרמל ולתוצאותיה?

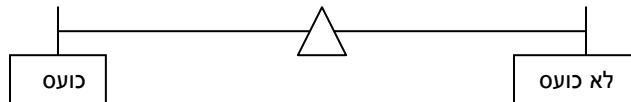
16. באיזו מידה אתה/חש/ה כעס כלפי ראש הממשלה בנימין נתניהו, יו"ר הליכוד בהקשר של התנהלותו לפני, במהלך ותוך כדי השריפה?

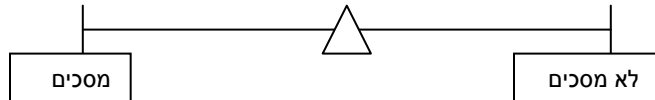
17. באיזו מידה אתה חש/ה כעס כלפי שר הפנים, אלי ישי, יושב ראש תנועת ש"ס בהקשר של התנהלותו לפני, במהלך ותוך כדי השריפה?

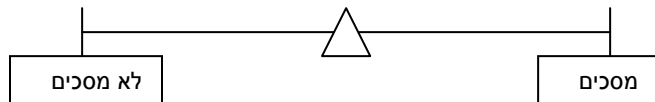
18. באיזו מידה אתה חש/ה כעס כלפי מאיר שטרית, שר הפנים הקודם, ממפלגת קדימה בהקשר של התנהלותו לפני, במהלך ותוך כדי השריפה?

19. עד כמה אתה מסכים עם האמירה ש: "בעקבות השרפה בכרמל ותוצאותיה היה צריך ראש הממשלה, בנימין נתניהו, יו"ר הליכוד, להתפטר"?

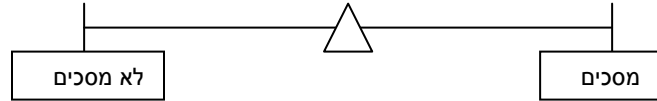

20. עד כמה אתה מסכים עם האמירה ש: "בעקבות השרפה בכרמל ותוצאותיה היה צריך שר הפנים, אלי ישי, יושב ראש תנועת ש"ס להתפטר"?

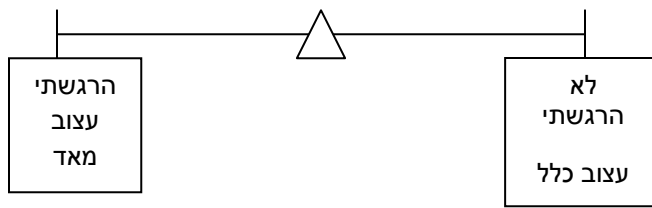

21. עד כמה אתה מסכים עם האמירה ש: "שר הפנים לשעבר, מאיר שטרית ממפלגת קדימה, היה צריך לשלם מחיר אישי בעקבות השרפה בכרמל ותוצאותיה?"

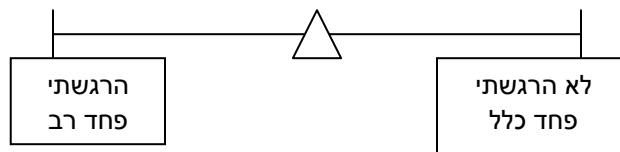

תאר מהן הרגשות שאתה חש/ה בעקבות השריפה בכרמל:

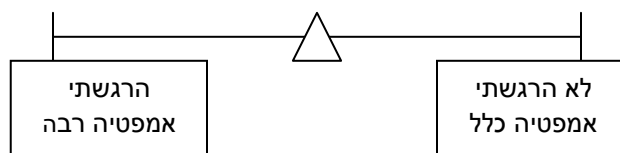
22. באיזה מידה הרגשת עצב בעקבות השרפה בכרמל ותוצאותיה?

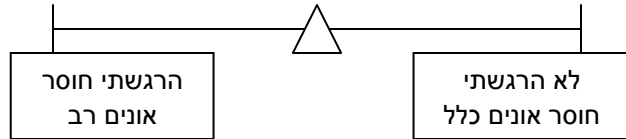
23. באיזה מידה גרמה לך השרפה בכרמל הרגשה של פחד?

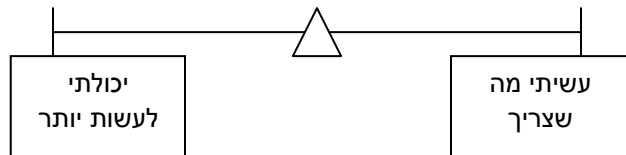
24. באיזה מידה גרמה לך השרפה בכרמל הרגשה של אמפטיה?

25. באיזה מידה גרמה לך השרפה בכרמל הרגשה של חוסר אונים?

26. באיזה מידה אתה מרגיש שיכולת לעשות יותר כדי לעזור בהתמודדות עם השרפה בכרמל ותוצאותיה?

27. אילו היו הבחירות מתקיימות היום למי היית מצביע?

1. קדימה	7. יהדות התורה
2. ליכוד	8. הבית היהודי
3. ישראל ביתנו	9. מריצ
4. ש"ס	10. רע"מ תע"ל
5. מפלגת העבודה	11. חדי"ש
6. איחוד לאומי	12. בלי"ד
	13. אחר

תודה רבה על השתתפותכם.